ISSN: 2149-0821

sobider

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 5, Sayı: 27, Eylül 2018, s. 1-39

Prof. Dr. Erdal FIRAT

St. Clements Institute - Yönetim Bilimleri Profesörü, info@erdalfiratmuhendislik.com

TÜRKİYE PERSPEKTİFİNDEN SİYASET BİLİMİNİN ÖĞRETİLME BİÇİMLERİ

Özet

Siyaset biliminin varlığı Antik Yunan dönemine kadar uzanmasına karşın, son yarımyüzyıla kadar siyaset bilimi genelde bir devlet bilimi olarak anlaşılıyor ve hukuk, iktisat, sosyoloji gibi bilim dalları içerisinde inceleniyordu. Bu anlamda siyaset biliminin konusunu; devletin ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, kaynağı, görevleri, çeşitleri, devlet içerisindeki kurum ve kuruluşlar gibi konular oluşturuyordu.Günümüzde ise siyaset biliminin esas konusunu siyasal iktidar oluşturmaktadır. Bu anlamdasiyasal iktidarın ne olduğu, kaynağı, dayanağı, ele geçirilmesi, sınırlandırılması, devredilmesi, kullanılması, siyasal iktidarı etkileyen faktörler, siyasal partiler, egemenlik, değişik siyasal sistemler, siyaset bilimi içinde incelenmektedir. Bu çerçevede siyaset biliminin araştırma alanına siyasal partiler, seçimler, seçim sistemleri, devlet sistemleri, siyasal kurumlar ve örgütler, siyasal davranışlar, siyasal kültür, kamuoyu, baskı grupları ve bunların etkileri girmektedir (Öztekin, 1993: 16).

Anahtar Kelimeler: siyaset, siyaset bilimi, politika, politika bilimi, eğitim, siyaset eğitimi, politika eğitimi, davranışsal devrim, siyasal gelişim

HOW POLITICAL SCIENCE IS CURRENTLY TAUGHT: FROM A TURKİSH PERSPECTIVE

Abstract

Although the existence of political science dates back to the Ancient Greek era, Up to the hundredth century political science was generally understood as a state of science and studied in branches of science such as law, economics and sociology.

In this sense, the subject of political science; what the state is, how it emerged, its sources, its duties, its types, institutions and institutions in the state.Today, the main issue of political science constitutes political power. In this sense, what is political power, its source, its support, its seizure, its limitation, its transfer, its usage, factors affecting political power, political parties, sovereignty, various political systems and political science are examined. Political parties, elections, electoral systems, state systems, political institutions and organizations, political behaviors, political culture, public opinion, pressure groups and their effects (Öztekin, 1993: 16) are included in the research field of political science in this framework.

SİYASET BİLİMİ NEDİR ?

Bu bölümde, **s**iyaset biliminin konusuna, yöntemine, doğuşuna, çağdaş gelişmelere ve

siyaset biliminin kapsamına değinilmiştir.

Siyaset Biliminin Konusu

Siyaset bilimini, siyasal otorite ile ilgili kurumların ve bu kurumların oluşmasında ve

işlemesinde rol oynayan davranışların bilimi olarak tanımlayabiliriz. Böyle bir tanım, bir yandan siyaset biliminin günümüzde ilgilendiği konuların tümünü kapsarken, öte yandan da oldukça belirgin bir sınır getirmektedir (Kışlalı, 1992: 3).

Siyaset Biliminin Yöntemi

Bilimsel yöntem evren ile ilgili bilgilerin nesnel biçimde elde edilmesinde izlenen yoldur.

XVII'ci yüzyılda doğal bilimlerde gelişen bilimsel yöntem, ideal olarak sosyal bilimler, bua rada siyaset bilimi için de geçerlidir. Bu bilimsel yöntem sorunların çözümünde üç aşamadan oluşan bağlantılı düşünce ve eylem bütününe dayanmaktadır. *Birinci aşama;* sorunun

belirlenmesidir. *İkinci aşama;* sorunun açıklanması için bir denence (hipotez) geliştirilmesidir. *Üçüncü aşama;* denencenin doğrulanabilmesi için olayların gözleme tabi tutulmasıdır. Böylece düzenli ve denetimli bir gözlemle denencesini doğrular veya geçersizliğini kanıtlar. Siyaset bilimcilerin araştırma çerçevelerine vermeye çalıştıkları biçim, bilimsel yöntemin belirttiğimiz bu ideal biçimidir. Siyaset biliminde sayısal bilgileri toplama ve inceleme amacıyla dört yöntem yaygın ve verimli bir biçimde kullanılmaktadır. Bunlar; deneysel araştırma, karşılaştırmalı çalışmalar, örnek olay ve tarihsel inceleme yöntemleridir (Çam, 1998: 67-70). Siyasal bilimde yöntem ve araştırma evrelerine hakkında bilgi için; Ruşen KELEŞ tarafından derlenen, **Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem**, isimli yapıtın içerisinde İ.TURAN'IN hazırlamış olduğu "Siyasal Bilimde Yöntem" çalışmasına bakılabilir.

Siyaset bilimi toplum bilimlerinin yani sosyal bilimlerin bir dalıdır. Dolayısıyla fizik bilimlerden farklıdır. Gerek gözlem, gerek sınıflandırma ve gerekse yorum aşamalarında bu farklılık açıkça görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, suyun kaynama ve donma dereceleri dünyanın

her yerinde yüzyıllardır aynıdır. Oysa ABD'deki siyasal partiler ve seçmenlerin eğilimleri ile Türkiye'deki siyasal partiler ve seçmenlerin eğilimleri çok farklıdır. Ayrıca aynı

ülke içinde değişik zamanlarda siyasal partilerin yapılarında ve seçmen eğilimlerinde farklılıklar oluşur. İşte bu nedenle siyaset bilimcilerinin işi zordur (Kışlalı, 1998: 13). Seçimler ve oy verme üzerinde yapılan araştırmalarda kullanılan yöntemlerle ilgili olarak, Keleş tarafından derlenen ve yukarıda adı geçen yapıtın içerisinde A. Payaslıoğlu'nun hazırlamış olduğu "Seçimler ve Oy Verme Üzerinde Yapılan Araştırmalarda Kullanılan Yöntemler" isimli çalışmasına bakılabilir.

Siyaset Biliminin Doğuşu

Siyaset biliminin tarihsel kökenlerine bakarken yalnızca düşünce sistemlerini göz önünde ntutmak yeterli değildir; kurumların gelişimini de dikkate almak gerekmektedir.

Yerleşik tarıma geçilmesini sağlayan neolitik aşamayla birlikte nüfus artışı, işbölümü, kentleşme, teknik ilerleme ve öğretim gibi olgular ortaya çıkmış, sosyal farklılaşma ve karmaşıklık giderek artmıştır. İlk belirleyici gelişmeler Orta Doğu'da büyük ırmakların (Dicle, Fırat, Nil) çevrelerinde meydana gelmiş, buralarda ırmak sularını yönlendirmeye ve denetlemeye yönelik "kamu çalışmaları" yapılmıştır. Siyasal alanda da avcılık ve toplayıcılık ekonomisine uygun düşen "ailesel-kabilesel" örgütleşmelerin yerine, yeni örgütlenme türlerinde belirli sınırlar, sosyal gruplar arasında farklılaşma, inanç sistemlerinin gelişmesi, merkezi ve birleştirici bir kurum olarak krallığın ortaya çıkışı, uzmanlaşmış bir askerî ve sivil bürokrasinin oluşması çarpıcı özellikler olarak yerleşmiştir.

Bu eski deney yalnızca "tarih" olarak kalmamaktadır. Yarattıkları bazı kalıpların günümüze dek süregelmeleri nedeniyle günümüzdeki deney ve kurumlar üzerinde etkili olmuştur. Siyaset ve siyasal düşünce üzerinde Eski Yunan yanında azımsanamayacak bir etkisi bulunan Roma deneyi, bu ilk aşamanın siyasal deneyinden derinlemesine etkilenmiş ve biçimlendirilmiştir (Çam, 1998: 46).

Siyaset bilimi toplum bilimlerinin hem en eskisi, hem de en yenisi sayılır. Politikayı genel anlamda insanların yönetimi olarak ele alırsak, daha ilk çağlardan beri bir çok seçkin düşünürün bu konularda düşünmeye ve yazmaya başladıklarını görürüz. Aristo ikibin yıldan çok önceleri "Politika" başlığını taşıyan ünlü eserinde, ilk kez bilimlerin sınıflandırmasını yaparken politikayı, insan etkinliklerinin en kapsamlısı olması açısından bilgi hiyerarşisinin en üst kademesinde tutuyor ve onu "pratik anlamda üstün bilim" olarak niteliyordu. Bu nedenle günümüzde bir çok yazar ve bilim adamı, Aristo'yu siyaset biliminin öncüsü ve babası saymaktadır (Öztekin, 1993: 17).

Yakın zamanlara gelinceye kadar, siyaset konusuna ilişkin eserler felsefi olmaktan öteye gidememiştir. Bu nedenledir ki, örneğin Siyasal Düşünceler Tarihi çok eskilere kadar uzandığı halde, siyasal olaylara toplum bilimsel bakış oldukça yenidir.

Siyasal düşünce alanında felsefeden bilime yöneliş Aristo ile başlar. Daha sonra İbni Haldun devlet ve iktidar kavramlarını bilimsel bir yaklaşımla incelemiştir. İtalyan Makyavel ise gözlemlediği olaylara dinsel ve ahlaki açıdan bakmayıp var olanı saptamaya çalıştı. Fransız Montesquie bir toplumda geçerli kuralların, o toplumun içinde bulunduğu coğrafi ve toplumsal şartlarla bağlantısını araştırdı.

19. yüzyıldan itibaren bütün toplum bilimler ve siyasal düşünce daha çok bilimsel hale geldiler. Aguste COMTE sosyoloji deyimini ortaya attı. Zamanla "Toplumsal Bilimler" kavramı gelişti. Karl MARX ise toplumsal değişmenin temeline ekonomik alt yapıyı koydu ve toplumsal bilimlerde öznelliğin yerine nesnelliği (objektifliği) koydu. Fransız Alexis de TOCQUEVILLE'nin "Amerika'da Demokrasi" isimli eseri, tam anlamıyla bilimsel sayılabilecek ilk ve önemli çalışmalardandır. Kitap, özellikle toplumsal-ekonomik gelişmenin siyasal sistem üzerindeki etkisini ortaya koymak bakımından önem taşımayı ve birçok açıdan güncelliğini korumayı sürdürmektedir. Max WEBER ise bürokrasinin çağdaş siyasal rejimler içindeki ağırlığını ortaya koydu (Kışlalı, 1998: 14).

Siyaset Biliminde Çağdaş Gelişmeler

Siyaset biliminin kökeninde siyaset felsefesi yatıyordu. Zamanla siyaset felsefesinden siyasal kurumların incelenmesine geçilirken, siyaset bilimi de doğmuş oldu. Siyaset biliminin bu ilk aşamasında, soyut çalışmalar egemendi. Oluşturulan geniş kapsamlı kuramlardan (teorilerden) hareketle, siyasal kurumlar ve bir kurumlar bütünü olarak rejimler yorumlanmaya çalışılıyordu.

Siyaset bilimindeki çağdaş gelişmeler, özellikle bu soyut çalışmalara tepki olarak doğmuş ve somuta yönelmiştir. Görgül (ampirik) araştırmalara, alan araştırmalarına önem verilmiştir. Ama ABD'nde başlayan bu eğilimin temelinde başka bir nedenin varlığını daha unutamayız. Var olan kurumların iyileştirilmesi gerektiğini düşünen Amerikalı siyaset bilimciler, siyaset biliminin yalnız açıklamakla yetinmemesi gerektiğine, somut siyasal karara dönüştürülebilecek araştırmalar yapılmasının zorunlu olduğuna inanıyorlardı. Bunun olabilmesi ise, öncelikle somut ve hatta sayısal gözlemlere bağlıydı.

Aslında bu tür araştırmalar da önce kurumlar üzerinde başlamış, ancak kısa zamanda o çerçeveyi aşmıştır. Önceleri amaç, kurumların hukuksal görünümlerinin gerisindeki "gerçek" içeriklerin tanınmasına yönelik iken, kısa zamanda, kurumlar arasındaki ve kurumlarla toplum

kesimleri arasındaki etkileşimi de kapsamına almıştır. Böylece "siyasal süreç" kavramının doğduğuna ve toplumsal grupların siyasal araştırmalar açısından önem kazandığına tanık oluyoruz. Bu eğilime zamanla "davranışçı" akım (political behaviour) denilecektir. Onu da giderek "işlevci" akım ve "sistemci" akım izlemiştir (Kışlalı, 1992: 11).

Siyasal davranışçı akımın etkisiyle; matematiksel ve istatistiksel teknikler kullanılarak kamuoyu yoklamaları, seçim sosyolojisi ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Ancak araştırılacak konuya uygun teknikler yerine, bilinen tekniğe uygun konular araştırılmıştır.

Siyasal davranışçılık akımından sonra "yapısalcı-işlevci akım" ortaya çıkmıştır. Bu akım hiçbir şeyin bir bütün oluşturmadığı ve her şeyin bir bütünün parçası olduğu görüşünden kaynaklanmaktadır.

Üçüncü olarak "siyasal sistem analizi" akımı ortaya çıkmıştır. Sistem yaklaşımı güdümbilimsel (sibernetik) verilerden esinlenmektedir. Bu akıma göre; siyasal sistem belirli bir toplumsal sistemin bir parçasından başka bir şey değildir. Sistem yaklaşımının siyaset biliminde öncülüğünü yapan David EASTON siyasal sistemin fizik, biyolojik, toplumsal ve psikolojik ortamlarla çevrili olduğunu belirtmektedir. David EASTON'a göre siyasal sistemin "siyasal topluluk", "siyasal rejim", "siyasal otorite" olmak üzere üç unsuru vardır (Kışlalı, 1998: 14).

Siyaset Biliminin Kapsamı

Günümüzde bir çok ülkede siyaset bilimi üç ana dala ayrılmaktadır:

- Siyasal düşünce tarihini de içeren siyasal kuram;

- İç politika ve karşılaştırmalı devlet sistemleri biçiminde ikiye ayrılan hükümet (yönetim). Bu dalda parlamento, hükümet, yargı ile ilgili kurumsal inceleme görünümü yanında, siyasal partiler, baskı grupları ve oy vermeye ait siyasal süreçlere de önem verilmektedir;

- Uluslararası ilişkiler;

Bu sınırlandırmaya, uluslararası ilişkiler ile yönetim alanı arasında ortak sorunların varlığı nedeniyle kesin gözüyle bakmak olanaksızdır (Çam, 1998: 42).

UNESCO Sosyal Bilimler Şubesi'nin 1948 yılında Paris'te düzenlediği bir toplantıda siyasal bilim uzmanları siyasal bilimi aşağıdaki şekilde sınıflandırmışlardır:

Siyaset Teorisi

a. Siyaset Teorisi (Genel)

b. Siyasal Fikirler (Düşünceler) Tarihi

Siyasal Kurumlar

a. Anayasa

b. Devlet Organları

c. Mahallî idareler ve "Bölge" İdareleri

d. Âmme İdaresi (Kamu Yönetimi)

e. Devletin Ekonomik ve Sosyal Görevleri

f. Mukayeseli (Karşılaştırmalı) Siyasal Kurumlar

Partiler, Siyasal Gruplar, Kamu Oyu

a. Siyasal Partiler

b. Siyasal Grup ve Dernekler

c. Vatandaşın Devlet ve Hükümet İşlerine Katılması (Seçimler)

d. Kamu Oyu

Uluslararası İlişkiler

a. Uluslararası Siyaset

b. Uluslararası Örgütler ve Yönetim

c. Devletler Hukuku (Dâver,1993: 65; Kışlalı, 1998: 12-13; Öztekin, 1993: 16-17).

Amerikan Siyaset Bilimi Derneğince (APSA) 1973 yılında belirlenmiş olan siyaset biliminin alt disiplin kategorileri, siyaset bilimindeki uzmanlaşmayı da yansıtması açısından ilginçtir (Çam, 1998: 42-44). Biz burada fikir vermesi açısından sadece ana başlıkları verip alt konuları belirtmeyeceğiz:

- Yabancı ve Yerli Siyasal Kurumlar ve Davranışlar
- Uluslararası Hukuk, Örgütler ve Siyaset
- Yöntembilim (Metodoloji)
- Siyasal İstikrar, İstikrarsızlık ve Değişme
- Siyasal Kuram
- Kamu Siyaseti (Policy) Oluşumu ve İçeriği
- Kamu Yönetimi
- ABD Siyasal Kurumları, Süreçleri ve Davranış.

SİYASET BİLİMİYLE İLGİLİ DİSİPLİNLER

Bu bölümde, siyaset bilimi ile ilgili disiplinlerden; sosyoloji, psikoloji, ekonomi, tarih, antropoloji, coğrafya-jeopolitik, hukuk, kamu yönetimi, siyaset bilimi ve pozitif bilimlere

kısaca değinilmiştir.

Sosyoloji

Toplumun genel bilimi olan sosyoloji, 19. yüzyıldan önce iktisat ve siyaset biliminin alanları ile de uğraşmış, bu bilim dalları geliştikçe bu alanlardan çekilmiş, bunların yerine aile, nüfus, suç, din, kent, köy ve göç gibi konuları kendine araştırma alanları olarak seçmiştir. Öteki toplum bilimler, sosyolojiden birer birer ayrılmalarına karşın, bu gün hala bu bilim dalının verilerinden yararlanmaktadırlar (Öztekin, 1993: 19). Siyaset biliminin sosyoloji ile ilişkisinin yoğun olarak ele alındığı "Siyaset Sosyoloji" adı altında ayrı bir alan oluşmuştur.

Psikoloji

Siyaset biliminin en çok yararlandığı bilim dallarından birisi de psikolojidir. Siyasal davranışların, eğilimlerin, siyasal katılmanın, oy verme davranışlarının, özellikle de siyasal ve toplumsal olaylarla ilgili kamu oyu araştırmalarının yapılmasında psikolojiden geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Hatta günümüzde siyaset biliminin psikoloji ile ilgisinin yoğun olarak işlendiği "Siyaset Psikolojisi" adı altında yani bir alan oluşmuştur (Öztekin, 1993: 19).

Ekonomi

Ekonomi bilimi servetin üretilmesi, dağıtılması ve tüketilmesi ile ilgili özel bir alanda çalışan sosyal bir bilimdir. Bugün bir ekonominin diğer sosyal ve siyasal olaylardan tamamen ayrı bağımsız olaylar örgüsü olmayıp, onlarla bağıntılı olduğunu kabul ediyoruz. Hatta bu bağ

liberal ekonomi devrinde de vardır. Gelir dağılımında adaletsizlikler ve dengesizlikler ortaya

çıkmaktadır. Modern devlet bu sorunların bir sosyal patlamaya yol açmadan, malî ve ekonomik reformlarla, sosyal güvenlik önlemleriyle, adaletli ücret sistemleriyle çözülmesini istemektedir (Dâver,1993: 60).

Her siyasal partinin iktidarı ele geçirmek için yaptığı mücadele sırasında ortaya koyduğu programlar arasında en önemlilerinden birisi hiç kuşkusuz izleyeceği ekonomi politikalarıdır. Bir başka söyleyişle; siyasal partiler iktidar olduklarında toplumsal değerlerin nasıl üretilip dağıtılacaklarına ilişkin ilkeler ortaya koyarlar. Bunu da iktisat biliminin yaptığı araştırmalardan yararlanarak yaparlar. Bu nedenle siyaset bilimi ve siyasetçilerin en çok yararlandıkları toplum bilimlerinden birisi de iktisat bilimidir (Öztekin, 1993: 19).

Tarih

Tarih ile siyaset bilimi arasında çok yakın bir ilişki mevcuttur. Öyle ki tarihe "geçmişteki siyaset", siyasete de "bugünkü tarih" gözü ile bakılabilir. Tarih, özellikle siyasal tarih, siyaset

bilimciye çalışmaları için gerekli malzemeyi sağlar. Siyaset bilimci "tarihi bakış"ı kullanmak suretiyle geçmişteki siyasal olayları, bunlar arasındaki ilişkileri tetkik eder, açıklamalarda ve yorumlamalarda bulunur (Dâver,1993: 60).

Antropoloji

Antropoloji "insan bilimi" olup, ilkel (primitif) toplulukları tetkik ve araştırma alanı olarak kabul eden sosyal bir disiplindir. Siyasal kurum, sistem ve davranışlar üzerinde yapılacak araştırmalara antropolojinin, özellikle sosyal antropolojinin, tutacağı ışık son derece önemlidir. Siyaset felsefecileri asırlarca insanların ve toplulukların nasıl yaşamaları gerektiğini, hangi sistemin en iyi olduğunu araştırmışlard_r. Fakat insanların nasıl yaşadıklarını, ne gibi siyasal, sosyal kurumlar, organizasyonlar kurduklarını pek araştırmamışlardır. Sosyal antropoloji ve onun bir dalı olan siyasal antropoloji ilkel toplumlardaki siyasal hayat ve davranışları, kurumları inceleyerek siyaset bilimcilere yardımda bulunmaktadır (Dâver,1993: 61).

Coğrafya ve Jeopolitik

Bir ülkenin coğrafi ve stratejik konumu, ilkimi, doğal (tabii) kaynaklarının zenginliği, nüfus yoğunluğu ve sayısı, siyaset bilimci için çok önemli verilerdir. Jeopolitik ise; bir devletin iç ve dış siyasetinin fizikî coğrafya ile ilgisini araştıran bir disiplindir. Jeopolitik örneğin İngiltere ve ABD'nde demokrasinin niçin geliştiğini, buna karşılık bazı Asya ve Afrika ülkelerinde niçin gelişmediğini açıklama yolunda ipuçları verir (Dâver,1993: 62).

Hukuk

Siyaset bilimci, toplumsal olayların özellikle siyasal yönünü araştırırken, toplumsal kurumların varlığını ve işleyişini düzenleyen hukuk kurallarını da bilmek durumundadır.

Hukukun; anayasa, idare, devletler hukuku gibi dalları siyaset biliminin tamamen içindedir.

Siyaset biliminin hukuk biliminden ayrıldığı temel nokta, hukuk olması gerekenleri kurallar halinde belirledği halde, siyaset bilimi, bu günkü mevcut durumu ve olayları araştırır. Siyaset biliminin araştırmaları sonucu elde ettiği bulgulardan hukuk bilimi yani kurallar koyarken büyük ölçüde yararlanmaktadır (Öztekin, 1993: 20).

Kamu Yönetimi

Siyasal iktidarların aldığı kararları topluma hizmet olarak yansıtan ve bu hizmetin nasıl daha etkin olarak yapılabileceğini, çalışanlarla birlikte bu konuların araştırma ve incelemelerini genelde kamu yönetimi bilimi yapmaktadır. Bu bilim dalının da kendine özgü bilimsel çalışma yöntemleri ve teknikleri vardır. Siyasal kararların uygulanmasını ve uygulayıcılarını araştıran kamu yönetimi, siyaset bilimin bir anlamda uzantısı sayılır. Bu nedenle her iki bilim dalı birbiri

ile iç içe sayılır (Öztekin, 1993: 19). Bu durum UNESCO Sosyal Bilimler Şubesi'nin 1948 yılında Paris'te düzenlediği bir toplantıda siyaset bilim uzmanlarının siyaset biliminin kapsamı çalışmasında da ortaya konmuştur.

Siyaset Bilimi ve Pozitif Bilimler

Siyaset biliminin bağımsız bir bilim dalı olma özelliğine kavuşmasına yardım eden etmenlerden birisi de, bu bilim dalının teori düzeyinde bilgi üretmesinin yanı sıra, bizzat alana (topluma) inerek görgül araştırmalar sonucu elde ettiği somut bulguları sistemli ve düzenli bir şekilde birleştirip genellemeler yapabilmesidir. Siyaset biliminin, siyasal olaylarda neden-sonuç ilişkileri kurabilmesi için pozitif bilimlerden yararlanması kaçınılmazdır. Dahası hiç abartmadan denilebilir ki, hiçbir toplum bilim ya da doğa bilimi matematik, istatistik gibi pozitif bilimlerden yada onların yöntemlerinden yararlanmadan alan araştırmaları ya da konuları ile ilgili toplumsal ve doğal araştırmalar yapamazlar. Siyaset biliminin özellikle siyasal davranış araştırmaları ile ilgili olarak yapacağı alan araştırmalarında, matematik, istatistik gibi pozitif bilimlerin yöntemlerinden yararlanması şarttır. Aksi halde, bu tür araştırmalardan somut ve nesnel sonuçlar çıkarılamaz (Öztekin, 1993: 20-21).

BİR UZMANLIK ALANI OLARAK TÜRK SİYASET BİLİMİNİN GELİŞME

DÜZEYİ

Bu başlık altında, Türk Siyaset Biliminin gelişme düzeyi; ilk olarak siyasal düşüncelerin gelişimi açısından, ikinci olarak çağdaş siyaset biliminin gelişimi açısından incelenmiştir. Bu

ikili ayrım da kendi içerisinde ayrı bir inceleme ölçütüne tabi tutulmuşlardır.

Ölçütümüz; Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin 16-17-18 Ekim 1985 tarihlerinde Ankara'da

düzenlediği, *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi Sempozyumu*'nda Çiğdem

KAĞITÇIBAŞI'nın ileri sürdüğü (1986: 7-20), ve Kemal KARTAL'ın vurgu yaparak Kent

Araştırmalarına uyarladığı ölçüttür.

Bu ölçütü kısaca Kartal şöyle açıklamıştır: "Çiğdem KAĞITÇIBAŞI üçüncü dünya ülkelerinde ve bu arada Türkiye'de, özelde sosyal psikolojinin, genel olarak da tüm sosyal bilim araştırmalarının gelişim çizgisini yansıtan üç evreden söz etti. Birinci evrede; gelişmiş ülkelerde geliştirilmiş ve o ülkelerin özel koşullarının rengini taşıyan kuramların ve kavramların ithal edildiği, onların gelişmekte olan ülkelerde de aynen geçerliliğinin benimsendiği ve taklit edildiği ya da en fazla ne ölçüde geçerli olduklarının sorgulandığı, sorgulanmaya çalışıldığı söz konusu olmakta; öğretimde olsun, araştırmada olsun bu ithal kuram ve kavramların gözlüğünden yerel sorunlara bakıldığı belirtildi. İkinci evrede; gelişmekte olan ülkelerin toplumsal yapılarının özgül özelliklerini dikkate alan, onları yansıtmaya, irdelemeye, anlamaya ya da çözümlemeye çalışan araştırmaların yapıldığının gözlendiği belirtildi. Üçüncü evrede ise; evrensel nitelikte katkı yapan, sentez oluşturabilen araştırmaların bu ülkelerde yapılabildiği söylendi. Türkiye'de halen önemli ölçüde birinci evrenin geçerliliğini koruduğu, ikinci evre özelliğini taşıyan araş-

tırmaların çok az ve üçüncü evrede yer alan katkı çalışmalarının ise yok denecek kadar az olduğu belirtildi" (Kartal, 1986: 311).

Biz de Türkiye'de siyaset biliminin gelişim aşamalarını K. KARTAL'ın belirttiği üç aşama

şeklinde inceleyeceğiz. Bunlar;

1. Çeviri ve Taklit Aşaması

2. Özgün Yerli Bilgileri Kullanan Araştırmalar Aşaması

3. Evrensel Siyaset Bilimi Alanına Katkı Yapan Araştırmalar Aşamasıdır.

Ancak sosyal bilimlerin yapısından kaynaklanan fen bilimlerindeki gibi kesinlikten yoksunluk siyaset biliminde de kendini göstermektedir. Yapmış olduğumuz bu üçlü gelişme aşamasında da aynı şekilde kesin sınır çizmek zor olmaktadır, ancak bazı genellemeler yapılabilmektedir. Biz de bu gelişim aşamalarına ulaşabildiğimiz kaynaklarla bağlı kaldık.

Siyaset bilimi toplum bilimlerinin hem en eskisi hem de en yenisi sayılmaktadır. Bu siyaset biliminin kendine özgü bir özelliğidir. Siyaseti insanların yönetim sanatı olarak ele alınca Aristo'ya kadar eskiye dayanmaktadır. Yani, siyaset bilimini siyasal düşüncenin gelişimi açısından ele aldığımız zaman Antik Yunan dönemine kadar gidebiliriz. 18 ve 19. yüzyıllardaki pozitif bilimlerin gelişmesine paralel olarak siyaset bilimi de çağdaş anlamda ortaya çıkıp varlığını kabul ettirmiştir. Bu nedenle Siyaset Biliminin doğuşu ve gelişim aşamalarını ele alırken bu ikili yapıya göre incelemenin yararlı olacağı kanısındayız.

Siyasal Düşüncelerin Gelişimi Açısından

Bu alt başlıktaki incelememiz yukarda açıkladığımız üçlü ayrıma göre yapılmıştır.

Çeviri ve Taklit Aşaması

Türkler, İslâm'dan önce doğayı seven, kadına saygı gösteren, yiğit davranan, Gök-Tanrı'ya saygılı, büyük bir ulustur. Savaşçı oldukları için, çeşitli uluslarla kültürel bağlar kurmasını bilmişlerdir. Şamanizm inançları yanında Budizmden, Maniheizmden, Mazdeizm'den ve hatta Hristiyanlıktan haberdar olmuşlardır. Yerine göre kendilerini yenilemesini bilmişler ve çeşitli uygarlıklardan yararlanmışlardır. Çeşitli dinlerle temasa geçtikleri için de bağnaz olmamışlardır. Düşünceleri ile bir çok ulusu etkilemişlerdir. Sekizinci yüzyıldan itibaren İslâmlaşmaya başlayan Türkler, dokuzuncu yüzyılda Halife Me'mun ve Mu'tasım'ın ordularında en güçlü birlikleri oluşturmuşlardır. Hatta düşünür Cahız, "Türklerin Faziletleri"yle ilgili bir eser yazmıştır. Farabî ve İbn Sina'nın Aristo ve Eflatun'dan yararlanmakla birlikte, İslâm'a dayalı özgün felsefî görüşler sergilediği bilinmektedir. Onların görüşleri, Arapların yorumlarından farklı idi. İslâm'ın yorumuna kendi kültürlerinin damgasını vurmuşlardı. Bu yüzden de Gazzalî tarafından abartılarak suçlanmışlardır. Türk düşünürü olan Farabî ve İbn Sina akılcı felsefenin temsilcileridirler. Dinle felsefeyi uzlaştırmaya çalışmışlardır (Çubukçu,1989: 5- 6).

Uygarlıkların birbirlerini etkiledikleri yadsınamaz bir gerçektir. Seyahatler, haberleşme araçları, harpler, ticarî ilişkiler ve kitap çevirileri bir uygarlığın diğerine etkide bulunmasınısağlayan başlıca etmenlerdir.

Ortaçağda, o zamana göre çok ileri sayılan bir İslâm uygarlığının doğup geliştiği hepimizce bilinmektedir. Bu uygarlık, Halife el-Me'mûn (Ölm. H. 218/M.833)'un bir çok yabancı kitapların Arapça'ya çevrilmesine hız vermesiyle daha da gelişti. Zaten fetihler ve ticarî ilişkiler Müslümanların Yunan ve İran uygarlıklarıyla ilgilenmelerini sağlamıştı. Yunanca'dan, Süryanice'den, Farsça'dan ve Hintçe'den Arapça'ya çevirilen çeşitli konulara ait kitaplar, İslâm dünyasında yeni düşünce sistemlerinin ve bilimsel çalışmaların önem kazanması sonucunu verdi.

Mu'tezile taraftarı düşünürler Suriye'de, İskenderiye'de ve İran'da izi bulunan Yunan düşüncesinin etkisiyle inanç konularşnş tartışma konusu yapıyorlardı. İslâm dünyasında

tamamen felsefî sistemlere karşı da ilgi arttı. Gerek Yunan filozoflarının etkisinde kalan vegerekse hiçbir okula bağlanmayan düşünürler yetişti.

Kindî (Ölm. H.252/M.866), Farabî (Ölm. H.339/M.950) ve İbn Sina (Ölm. H.428/M.1037) gibi tanınmış filozoflar, geniş ölçüde Kur'an'a dayanmakla beraber; Aristo, Eflâtun ve Yeni-Eflâtuncuların düşüncelerini birleştirerek Meşşâiyye okulunu temsil ettiler. Gazzalî, Farabî ve İbn Sina'nın yanıldıkları konuları göstermek üzere Tehâfut al-Felâsife adlı eseri yazdı.

İbn Tufeyl (Ölm. H.581/M. 1185) ve Şihabeddin Yahya Suhreverdî (Ölm. H.587/M. 1191) başta Kur'ân olmak üzere Yeni-Eflâtuncu ve Manichéen düşüncelerden yararlanarak, İslâmiyet'e özgü bir düşünce sistemi olan İşrâkiye felsefesini kurdular. Bu felsefenin Sünnet Ehli açısından tutarsız yönleri vardır. H.IV / M.X. Yüzyılda İslâmî esasları kabul eden, Doğu ve Yunan felsefesinden de yararlanan İhvân as-Safa ise, yeni ve derleyici bir sistem kurdu. Böylece din ile felsefenin birleştirilmesi uğrunda İhvân as-Safa emek harcadı (Çubukçu,1989: 115-116).

Buraya kadar kısaca değindiğimiz konu; Türk-İslâm Siyasi Düşüncesinde çevirilerin önemini, özellikle Antik Yunan düşünürlerden Aristo ve Eflâtun gibi filozofların düşüncelerinin etkili olduğunu vurgulamaktır.

Farabi (870/950) Hayatı ve Eflâtun'la Aristo'yu Uzlaştırma Çabası

Orta Çağ'ın Türk asıllı büyük filozofudur. Tam ismi Ebû Nasr Muhammed bin Turhan bin Uzlug el-Fârâbî et-Türkî'dir. (Künyesi-günlük dilde isim yerine kullanılan-lakabı: Ebu Nasr. Adı: Muhammed. Babası: Uzluk oğlu Turhan. Memleketi: Farab. Bundan dolayı lâkabı: Fârâbî (farablı). Türk olduğu için: Türkî). İsmi, Batı'da Alpharabius şeklinde Lâtincelendirilmiştir. Türkistan (Kazakistan)'ın Sirderya (Seyhun) Nehrinin güneyinde Aris kolu ile birleştiği yerdeki Fârâb şehrinde doğdu. Şam'da vefat etti. Türkçe konuştuğu ve ölünceye kadar bulunduğu her yerde Türk kıyafeti ile gezdiği bilinmektedir. Babası Fârâb vilayetinin Vesic Kale Bey'i Muhammed Bey'dir. Kendisi sakin yapılı olup, sessiz ve yalnız bir ömür sürmüş, siyasal hayata karışmamıştır. Hayâtı ve tahsili hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. Hayatı hakkındaki bilgiler kendisinden iki asır sonra yazılmış tabakat (biyografi) kitaplarında bulunabilmektedir.

Babasının tavsiyesi üzerine Bağdat'a gitti. Arapça'yı orada öğrendi ve orada hukuk öğrenimi gördü. Kadılık (hâkimlik) yaptı. Asıl hevesi ve kabiliyeti felsefeye yönelik olduğu için Hristiyan filozof Ebu bişr Metâ bin Yunus'dan felsefe (mantık) öğrendi. Ebu Bekr Saraç'tan gramer dersleri aldı. Felsefe merakı onu kişisel araştırmalara yöneltti. Harran'a giderek Yuhanna bin Haylan'dan ders gördüğüne dair de bir söylenti vardır. Zamânının bütün bilimleriyle uğraştı. Bunu felsefede derinleşmek için yaptığı bellidir. Pratiği olmayan bir hekimdi. Matematikle meşgul oluyordu. Müzikte hem kuramcı hem de uygulacı idi. İslâm mûsikîsinin temellerini kurmuştur. Kanun isimli sazın bulucusu sayılır. Yaşamı ve hünerleri, meziyetleri hakkında efsânevî, abartılı söylentiler vardır. Vefeyat-ül A'yan'da Seyfüddevle'nin sarayında (Halep'te) kurulan bir meclisde, çaldığı nağmelerle önce meclistekileri güldürdüğü, sonra ağlattığı, sonra uyutup meclisi terk ettiği kaydedilir. Yine aynı kitapta Fârâbî'nin 70 dil bildiği ilâve edilir. Halbuki Türkçe, Arapça ve Farsça'dan başka bir de Süryânice bildiği tahmin ediliyor.

Başlıca eserleri şunlardır: İhsâu'l-Ulûm (İlimlerin Sayımı), Kitâbu Füsûsü'l-Hikem (Hikmetlerin Özleri), Siyâsetü'l-Medeniye (Politika), Medînetü'l-Fâdıla (Fazîleet Sitesi), Tahsîlu's-Saâde (Mutluluğu Kazanma), Felseftu Eflâtun (Eflâtun'un Felsefesi), Felseftu Aristo (Aristo'nun Felsefesi), Uyûnü'l-Mesâil (Mes'elelerin Esasları) (Yeni Türk Ansiklobedisi, 1985: 879-883).

Helenistik ve patristik dönemlerde bir çok filozof, felsefenin birliği tezini savunmak amacıyla Eflâtun'la öğrencisi Aristo'nun felsefî doktrinlerini uzlaştırma doğrultusunda çeşitli eserler kaleme almışlardır. İslâm filozofları içinde yalnız Fârâbî, bu iki filozofun sistemleri arasında temele ilişkin bir fark bulunmadığını, farklılığın basit ve yüzeysel olduğunu ispat için "el- Cem' beyne re'yeyi'l- hakimeyn" adlı bir eser yazmıştır. Şüphesiz Fârâbî açısından bu uzlaştırma çabasının arkasında yatan gerçek neden filozofun "tek gerçek" ilkesine sıkı sıkıya bağlı oluşudur. Ona göre gerçek tektir, birden fazla olamaz. Bu iki filozof da gerçeği dile getirdiklerine göre, farklı zaman ve zeminde değişik terimlerle ortaya koydukları fikirler ilk bakışta farklıymış gibi gözükse de bunları yorumlamak suretiyle bir ortak paydada uzlaştırmak ve böylece felsefenin birliğini ortaya koymak mümkündür. Öte yandan gerçeğin birliğini savunan bir filozofun dinle felsefeyi de uzlaştırmak durumunda olduğu kendiliğinden gündeme gelmektedir ki, aslında onun sisteminin bütününde bu nokta açıkça görülmektedir. Sonuç olarak Fârâbî Eflâtun'la Aristo'nun görüşlerini uzlaştırma çabasında başarılı olamamışsa da bu konu onun engin bir düşünce dünyasına sahip olduğunu göstermesi ve başka yapıtlarında rastlanmayan bazı görüşlerine ulaşması olanağı sağlaması açısından önemlidir (Kaya, 1995: 152).

İbn Sina (980/1037)

İbni Sina H.370/M.980 yılında Buhara yakınlarında bulunan Afşana'da doğdu. Tam adı Ebu Ali el- Hüseyin b. Abdullah b. el-Hasan b. Ali b. Sina'dır. Türk düşünürüdür. Aslen Belh'li olan babası Buhara taraflarına göç ederek gelmiştir. Babası okur-yazar bir insandı. İhvan as-Safâ risalelerini İsmailiyye mezhebinin görüşlerini severdi. Bir gün Abdullah an-Natili adındaki felsefeyi iyi bilen kişiyi tanıyınca oğlu İbni Sina'nın onun öğrencisi olmasını istedi. An-Natilî'yi evinde misafir etti. İbni Sina Aristo'nun mantığını, Oklides'in Anasır'ını, Batlamyus'un al Macestî'sini bu kişiden öğrendi. Daha önce de İsmail adındaki bir kişiden hukuk bilimi öğrenmişti. On yaşındayken Kur'ân'ı ezberleyen İbni Sina, hocalarını şaşırtacak kadar zeki idi. Çok okuyan, çok öğrenen bir insandı. Felsefe, mantık, astronomi, doğal ve matematiksel bilimler onun çok

iyi bildiği bilim dalları idi. Üstelik İslâm dinini geniş bir şekilde incelemişti. Kendi anlayışına göre de İslâmiyeti savunurdu.

Aristo'nun Ma Ba'd at-Tabia diye Arapçaya çevrilen metafiziğini kırk kere okumuş fakat anlamamıştı. Bir gün Türk filozofu Farabî'nin, adı geçen kitabı açıklayan bir yapıtını tesadüfen satın aldı. Farabî'nin bu yapıtını okuduktan sonra Aristo'nun Ma Bad at- Tabia' sından anlayamadığı noktaları çözdü (Çubukçu, 1989: 24).

İbni Sina felsefesi, düşüncesi, varlık anlayışı bakımından örnek bir Ortaçağ filozofudur. Felsefesinde, deney ve akla dayanan duyularla edinilen akı verilerini akıl ilkelerine göre değerlendiren, açıklayan bir anlayış görülür. Aristoles'in görüşlerini benimsemiş, felsefeyi iki

bölüme ayırmıştır: kuramsal ve uygulamalı felsefe. Kuramsal, doğa felsefesi, matemetik ve

metafiziğe dayanan felsefeyi içerir. Bu alandaki felsefe dallarının temel konusu bilgidir. Uygulamaya ilişkin felsefe üçe ayrılır: Siyaset ya da sosyal felsefe; iktisat ya da ev felsefesi (elhikmet ül-menziliye); ahlâksal felsefe (el-hikmet ül Hulkiye). Daha çok eyleme dayanan bu üç bölümün konuları ve inceleme alanları ayrıdır. İbni Sina, dini bağımsız bir bilgi alanı olarak ele almış, dinle felsefeyi bağdaştırmaya çalışmış, din felsefesini dört temel konuda toplamıştır: yaradılış; ölüm sonrası yaşam; peygamberlik; Tanrı bilgisi (Grolier..., 1993: 304).

İbni Sina felsefede Fârâbî'yi izlemiştir. Ancak Fârâbî ile Gazâlî arasında geçit sayılabilir. Yunan felsefesine Fârâbî kadar mutlak ağırlık vermemiş, Yunan felsefesini İslâm'da bulunan

kuralların sebep sonuç ilişkisini akla uygun olarak açıklamaya çalışan kelâm bilimine yaklaştırmaya gayret etmiştir. Fakat Gazâlî gibi asla Yunan felsefesini inkâr etmemiştir. İki

felsefi roman da yazmıştır. Avrupa felsefesini Ortaçağ'da şiddetle etkilemiştir. Avrupa'da

"Avicenna" diye tanınmıştır. Kitâbü'n-Nefs'inde psikolojinin kurucusu olarak görülür (Yeni

Türk Ansiklopedisi, 1985: 1365-6).

Kindî ile başlayan İslâm felsefe geleneğinin zirvesinde bulunan İbni Sina felsefî sisteminde Fârâbî'ye çok şey borçludur. Kendisi bir bakıma Fârâbî'nin öğrencisi ve arkasından gelen takipçisi olarak görülebilir. Bununla birlikte öğfretmenii aşmış, tarih içerisinde onun adını ikinci derecede bırakmıştır. Çünkü kendinden öncekilerden çok daha parlak ve sistem sahibi bir yazardı. İbni Sina'yı eleştiren Gazzâlî ve Fahreddin er Râzî gibi İslâm filozofları da kendinden etkilenmişlerdir. Asırlarca İslâm felsefesi geleneğine hâkim olmuş kusursuz bir felsefe sistemi kuran tek kişinin İbni Sina olduğu söylenebilir (Alper, 1999: 321).

Kendisinden sonraki Doğu ve Batı filozoflarının çoğunu etkileyen İbni Sina, müzikle de ilgilenmiştir. 250'yi aşkın yapıtının başlıcası olan şifa ve kanun isimli kitapları, felsefenin temel yapıtı sayılarak, uzun yıllar boyunca pek çok üniversitede okutulmuştur (Grolier..., 1993: 305).

Yapıtları arasında siyasetle ilgili "Kitab fi's-Siyaset" isimli bir kitabı olduğu belirtilmektedir, ancak içeriği hakkında bilgi verilmemiştir (Çubukçu, 1989: 26). Yapıtları hakkında yapılan bir

araştırmada ise; "es-Siyâsetü'l- menziliyye" isimli bir eseri olduğu belirtilmiştir. Bu kitap hakkında da: "Bir girişle altı bölümden oluşan kitapçıkta ahlâk, ev idaresi ve siyaset gibi konular ele alınmaktadır (Alper, 1999: 343)" şeklinde bir cümlelik bilgi verilmektedir. Yine İbni Sina hakkında yapılan bir literatür çalışmasında onun ahlak ve siyaset üzerine görüşlerini inceleyen Arapça, Farsça ve Fransızca yedi kaynak sayılmaktadır (Görgün,1999:357).

Yusuf Has Hacip (1017-18/?) ve Kutadgu Bilig'de Siyaset

Kutadgu Bilig isimli, İslâmî devreye âit ilk Türkçe kitabın yazarı, Türk-İslâm şairi olarak bilinen Yusuf Has Hacip'dir. İlk Adı Yusuf'tur. "Has Hâcib" veya "Uluğ Has Hâcib" kendisine verilen unvânıdır. Kaşgar (Bugün Doğu Türkistan-Çin)'da 1069/70'de büyük yapıtını sunduğu Karahanlı hükümdârı Ebû Hasan bin Süleyman Arslan Karahan (hâkanlığı: 1059-1103) yapıtın değerini ve şâirin kudretini takdîr edip mükâfatlandırmak üzere kendisine bu unvânı vermiştir. Unvânın ifâde ettiği görev ve makam, sarayda protokol ve halkla ilişkilerden sorumlu en üst düzeydeki danışmandır. Mühim bir görev ve yüksek bir unvandır. Yusuf bu görevi, eserinde "görevlerin en incesi" olarak nitelendirmektedir (2484. Beyitte). Hâkan, vezir ve kumandandan sonra Has Hâcib'in görevleri hakkında da bir fasıl açmıştır (31. Fasıl, 2435-2554. beyitler). Kendi ismi yapıtında yalnız bir yerde (6627. beyitte) geçer.

Hakkında bildiklerimiz son derece kısıtlı olarak, yapıtına sonradan eklediği kesin olan biri düzyazı, biri şiir şeklinde iki önsözde verilenlerden ibarettir. Buna göre Yusuf, şimdi Kırgızistan'da bulunan Balasagun (Kuz-Ordu) şehrinde doğmuştur. Balagasun Karahanlı

döneminin önemli kültür merkezlerinden biridir. Soylu bir ailenin çocu_udur. Ktadgu Bilig'i yazmaya Balasagun'da başlamış ve açıkladığına göre (6624. beyit) 18 ayda tamamlayarak hükümdâra sunmuştur. Türk dili ve edebiyâtı ile Türk kültür târihinin en mühim kaynaklarından biri olan 6645 beyitlik mesnevî şeklindeki bu yapıtla hem kendi ismini, hem de 44-45 yıl hükümdarlık ettiği halde târihte bir iz bırakmamış olan hükümdarının ismini sonsuza kadar unutulmamasını sağlamıştır.

Türk tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olan Malazgirt Zaferi'nden bir yıl önce yapıtını tamamlayan Balasagunlu Yusuf Has Hâcib'in kendi açıklamasından çıkartılabildiği kadarıyla, bu sıralarda 54-55 yaşlarında olduğu kabul edilebilir. Bu takdirde 1017-18'de doğmuş olması olasıdır. Büyük Türk dilcisi Kâşgarlı Mahmut'la çağdaştır ve hemşehri sayılırlar. Yusuf, Türk fikir ve toplum hayâtı, Türkler'in manevî varlığı üzerinde durmuştur. Türk dil ve edebiyatı hakkında derin bir bilgisi olduğu kesindir. Türk devlet yapılanması içinde sonradan has-hâciplik makâmını râhatlıkla, dolduracak kadar deneyim kazanmış, hizmet etmiş olduğu bellidir. Aksi takdirde çok değer verdiği ve "en ince hizmet" saydığı bu makamı kabul etmezdi (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985: 4830-1).

Aydın KEZER tarafından yapılan ve daha önce değinilen incelemenin şimdi de siyasetle ilgili kısmını özetleyerek aşağıya alıyoruz (Kezer,1987: 94-99).

Yusuf'un toplumu genelde üç bölümlü bir bütündür. Bu toplumda; zenginler, orta halliler ve fakirler arasında yükselme yolları açıktır. Devletin herhangi bir zorlamasına izin verilmez. Tersine, gruplar arası yükselişin kolaylaştırılması devlete bir görev olarak yüklenir (65560-5568. beyitler). Böyle bir yapıya sahip toplum ile devletin ilişkileri nasıl olabilir? Daha doğru bir de-

yimle, yönetenler ile yönetilenler arasında; devlet batıda olduğu gibi, "despot"laştırılmadan, nasıl sürdürülecektir? Halka hizmeti amaç, devleti de bu hizmeti üstlenen bir sosyal kurum olarak gören düşünür, toplum ile devletin karşılıklı hak ve yükümlülüklerini büyük bir berraklıkla görür; genel tutumunun mantığına uygun olarak, devletin yükümlülüğünü öne alır. Devletin, halka karşı yüklendiği üç önemli görev vardır. Bunlar gerektiği ölçüde yerine getirilmedikçe, devletin halktan her hangi bir isteği olamaz. Dahası, devlet bu görevlerinin gereğini yerine getirirken, halkı "zorluğa düşürme"yecektir. Yani Yusuf, devletin sadece görevlerini saptamakla kalmaz; büyük bir duyarlılıkla, bunun biçimini de belirler. Halk incitilmeden, zora koşulmadan, devlet görevlerini yerine getirecektir. Yusuf kamu hizmetlerini böyle anlar, böyle anlatır (5574. beyit).

Büyük gerçekçi, toplumun maddî çerçevesini; bu çerçeve içinde mal ve hizmet değişimini sağlayan, ekonomik hayatın her hücresine kan götüren, onu canlı tutan *paranın değerinin korunmasını*, devlete ilk görev olarak verir. Bu amaçla, "memleketinde gümüş temiz kalsın, onun ayarını koru" der. Yusuf günümüzün moda deyimiyle enflasyonu, onun gerek ekonomide, gerek sosyal hayatta yapabileceği tahribatı, yıkımı net bir şekilde görür ve böyle bir durumu önlemek için, devleti göreve çağırır (5575. beyit).

Devletin ikinci görevi, halkın adaletli yasalar ile yönetilmesidir. Nedir bu "adaletli yasalar"? Herkesin kendine göre, çıkarı açısından bir anlam vermesi mümkün ve siyaset felsefesinin, belki bu en karmaşık sorununu, Yusuf, kendine özgü, pratik bir yolla çözüverir ve kargaşayı, spekülasyonu önler: "Birinin diğeri üzerinde zorbalığa kalkışmasına meydan verme" der. Böylece düşünür, adaletli yasaların amacını belirleyerek, anlamını belirgin bir şekilde ortaya koyar. Artık hiçbir fikri spekülasyonun yeri ve gereği kalmaz. Yusuf, neşteri vurur, apandisti alır. İnsanlık tarihinin en kanlı sayfalarının yer aldığı sosyal çekişmeleri, Yusuf kaynağında kurutur. Düşünce tarihinde hiçbir düşünürün, düşünemediğini; düşünse de söyleyemeyeceğini Yusuf, berrak bir şekilde gün ışığına çıkarır: Devlet, bir "zorbalık eğiliminin değil yaşamasına, fakat oluşmasına dahi "meydan verme"yecektir. Çünkü "zorbalığa kalkışma" ancak bir oluşum aşamasını anlatır. Büyük idealist; aynı zamanda gerçekçidir. Devletçe alınan bütün önlemlere rağmen, şayet böyle bir eğilim oluşursa -ki olabileceğini düşünür öngörür- devletin, yanında yer alacağı tarafı derhal belirtir. "Onları koru" der. Devletin korumakla yükümlü olduğu tarafın, ezilenler olduğu açıktır. Devletin görevi, vatandaşlar arasında eşitliği sağlamak; bu olamamışsa, ezilenin yanında yer almaktır (5576. beyit).

Devletin üçüncü temel görevi, ülkede güvenliğin sağlanmasıdır. Gerek ekonomik faaliyetler ve gerekse toplum hayatı açısından, güvenliğin önemini gören düşünür, "bütün yolların emin" olmasının, "yol kesici ve haydutlar" dan temizlenmesinin, devlet görevi olduğunu belirtir. Bu politika yalnız yol kesicilerin değil; fakat aynı zamanda bu işle görevlendirilmesi mümkün yerel zorbaların, derebeylerinin ortaya çıkışını önler. Çünkü görev devlet başkasının bizzat şahsına (yani merkezi idareye) verilir (814 ve 5777. beyit).

Yusuf'a göre, bu temel görevlerini, halka karşı yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra, devlet; halktan hak isteğinde bulunabilir. Nitekim Yusuf, "Böylece tebaa hakkını ödedikten sonra, sen de onlardan kendi hakkını isteyebilirsin, ey cömert hükümdar" der (5578. beyit). Bu mısrada 'teba' sözcüğünün açıklığa kavuşturulması gerekir. Bilindiği gibi, uygulamada teba ile vatandaş arasında bir fark vardır. Ancak gerek bu, gerekse bundan sonraki mısralarda bu sözcük-

ten vatandaş anlamı çıkarmakta bir hatâ yoktur. Yapıtın bütününden bundan başka bir anlam çıkarılamayacağından başka; düşünür özellikle bu bahiste, halkı devletin önüne aldığı ve devletin yükümlülüklerine öncelik verdiği; ancak bu yükümlülükler yerine getirildikten sonradır ki, halka sıra geldiği ve halkın öncelik hakkını açıkça ortaya koyduğu için; tebea sözcüğünden, siyasal hakları kullanma hakkını haiz "vatandaş" anlamakta bir sakınca yoktur. Nitekim düşünür, az sonra "Halk senin emirlerine hürmet etmeli" derken, amacını açıklığa kavuşturur.

Yusuf' devletin hakları ile vatandaşın yükümlülüklerini de, yukarıda olduğu gibi, üç nokta etrafında toplayarak, aradaki dengeyi saklı tutar. Bunlar, kanunlara itaat, ekonomik yükümlülükleri yerine getirme ve ulusal birliğe, bütünlüğe saygı olarak özetlenebilir (5580- 5582. beyitler).

Halkın yükümlülüklerinden birincisi; siyasî otoriteye itaat durumudur. Yusuf, "halk senin emirlerine hürmet etmeli ve bu emir ne olursa olsun, onu derhal yerine getirmelidir" der. Aksi halde devlet olmanın temel göstergesi devreye girer, "… bile bile zor kullanmak..." kaçınılmaz olur (5462-5464 ve 5580. beyitler). Halkın ikinci yükümlülüğü, "hazine hakkını" gözetmesi ve vergi, resim, harç gibi ekonomik yükümlülüklerin "vaktinde", yerine getirmesidir (5581 beyit). Halkın yerine getirmesi gereken üçüncü yükümlülüğü, ulusal birlik ve bütünlüğe katkıda bulunmaları; devletin "dostuna dost, düşmanına düşman" olmalarıdır (5582 beyit). Dolayısıyla "Halk... muti ve dürüst..... olursa... beyler bu sayede saadete kavuşurlar" yani "Halk vazifesini yaparsa, beyler büyür, yükselir" (5946 ve 6110. beyitler). Devlet ve ulus birliğinin, beraberliğinin temelini, düşünürümüz böylece açıklar.

Gerek devletin, gerekse halkın bu karşılıklı hak ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesi, sağlıklı bir devlet ve toplum hayatının gereklerindendir. Sosyo-ekonomik eylemler, ancak böyle bir ortamda gelişebilir. Böylece, "bilginler" halkı aydınlatabilir; "muhtesipler... kötülüklere engel" olabilir; "satıcılar" sattıkları malları gözetebilir; "sanat ustaları başkalarını" yetiştirebilir; "çiftçiler çiftçilikte gayret" edebilir; "hayvan besleyenler de onları" çoğaltabilirler (5583-5590. beyitler).

Yusuf'un kurduğu sistemde, iktidar ile halk arasına, karşılıklı ve devamlı bir demokratik kontrolün filizleri görülür. Her iki tarafın da iyi olmasını şart koşan yazar, egemenliğin Tanrı'dan alındığını kabul eder ve "halk iyi olursa, bey de iyi olur..." der. Halk kötülük yaparsa, beyin de kötülük yapmasına; kötülüklerin ancak kötülük yapmak suretiyle engellenebileceği gerekçesi ile izin verir. Halkın tavrını düzeltmesi halinde beyin de tabiatını düzelteceğini açıklar. Beyin tutumunun düzgün olması halinde, temiz kalpli insanların ülkeyi her türlü kötülüklerden temizleyeceği kanısını da korur. Yusuf "zalim adam uzun müddet beyliğe sahip olamaz" der ve devam eder; "Zalimin zulmüne halk uzun müddet dayanamaz." Yani, halk gereğini yapar (2030-2031 ve 5948-5949. beyitler).

Yusuf için devlet, "halk için saadettir" çünkü devletin görevi "halk"ı mutlu kılmaktır. Düşünür burada bir idealist görünümündedir. Ancak gerçeğe hemen dönmeyi de ihmal etmez.

Halkın mutluluğunu şöyle dile getirir: "Halkın mesut olması için karnının doyması lazımdır...", "halka ondan (devletten) tokluk gelmelidir...". Düşünür bilir ki, "eli darlıkta kalıp, muhtaç duruma düşünce iyilerin bile tavır ve hareketi bozulur." Yusuf, böyle bir birikimin sonuçlarına da

dikkat çeker: "iyi tabiatlı insanın da muhtaç duruma düşünce, iyiliği nispetinde hareketi kötüleşebilir" der (5355-5358 ve 5525-5526. beyitler).

Görüldüğü gibi, sınıf esasına dayanmayan Yusuf'un toplumunda halk, varlık durumlarına göre üç gruba ayrılır. Devlet bu grupların durumlarını iyileştirmek, gruplar içinde yükselme yollarını açık tutacak önlemleri almakla yükümlüdür. Uygulanacak sosyo-ekonomik politikalar sağlıklı ve sağlam bir sosyal bünye meydana getirme hedefine yöneliktir.

Devletin sosyal adaleti hedef alan politikaları yanında, genel olarak adaleti, yasa karşısında eşitliği, genel güvenliği sağlama gibi, günümüzün modern toplumlarının refah devleti kavramına uygun görevlerini; Yusuf, yalnız net olarak görmekle kalmaz, aynı zamanda berraklıkla ortaya koyar. Siyasî iktidar, ancak ve ancak bu temel yükümlülüklerini, halkı incitmeden, onu zorlamadan, yerine getirdikten sonradır ki, meşruiyet sınırları içinde, halkından itaat, ekonomik yükümlülüklerine uyma ve ulusal birliğe bütünlüğe saygı, katkı isteyebilir. Yani devlet, halk için vardır; halk devlet için değ_il! Bu düşünce sistemi Yusuf'u halk ile siyasal iktidarın birbirini devamlı kontrol etmesi gibi, demokratik bir sonuca götürür. Ölümden sonrası için olduğu kadar, dünyevî önlemleri de dikkate alan düşünür, rahatsızlık halktan geliyor ise, halkın hizaya getirilmesine; siyasî iktidardan geliyor ise, alaşağı edilmesine izin verir. Yusuf'un toplumu da, devleti de bilinçli ve sorumlu olmak durumundadır.

Nizamülmülk (1018/1092) ve Siyasetnâme

Hasan b. Alî b. İshak Tûsi 1018 yılında Tus'ta doğmuştur. Kâtiplik ve valilik görevlerinden sonra kademe kademe yükselerek 1064'te Selçuklu Sultanı Alpaslan'ın veziri oldu. Alpaslan ve oğlu Melik-Şah'ın 28 yıl vezirliğini yapmakla ünlüdür (1064-1092). Mükemmel bir tahsil gördü. İranlı'dır. Selçuklu Cihan Devleti'nin başbakanı olarak, örnek devlet adamı kişiliği gösterdi. Şafiî mezhebindendi. "Nizâmiyye" denen İslâm âleminin ilk üniversite-medreselerini kurdu ve yüksek öğretimin câmilerde yapılmasına son vererek İslâm kültür hayatında mühim bir inkılâp yaptı. Aşırı giden Şîî Bâtınîlerin bir sûikastı sonunda 74 yaşında öldü. Adı İslâm âleminde kusursuz vezir tipine örnek olarak gösterilmiştir. Siyâset-Nâme adlı Farsça eseri, pek çok dile çevrilmiş klasik bir politika kitabıdır. Selçuklu devletinin düzenini anlatır. Nizamülmülk'ün oğul ve torunlarından yetiştirdiği bir çok kimse Selçuklu devletinde vezir olarak görev almışlardır (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985: 1681-1682).

Siyasetnâme veya Siyerü'l-mülük olarak bilinen bu kitap, meliklerin, emirlerin, vezirlerin, kadıların, hatip ve benzeri idarecilerin siyaset, ahlâk ve davranışlarını düzenlemek için Sultan Melikşah'ın tavsiyesi ile kaleme alınmış, sade, sağlam ve güzel bir Farsça ile yazılmıştır (Nizamülmülk,1987: 14). Nizamülmülk, kendi ifadesinden de anlaşılacağı gibi, yapıtında yalnız öğüt vermekle yetinmemiş, olaylar aktarmış, Selçuklu devletinin işleyişi, aksayan tarafları, alınması gereken önlemler, kurumlara işlerlik kazandırmak için yapılması gereken düzenlemeler gibi konulara da değinmiştir. Selçuklu Devleti içinde yaygınlık kazanan, hatta devleti tehdit eden Bâtınî – Rafızî kaynaklı hareketler hakkında değerli bilgiler vermiştir. Nizamülk'ün tartışmasız kabul edilmesi gereken dini kurallar konusunda çok titiz davranmadığını da belirtmek gerekir. Siyasetnâme'nin 30. Faslının "şarap meclisinin kurulması ve şartları"na ayırması bu konuda bir fikir verdiği kanısındayız. Siyasetnâme bu özelliklerinden dolayı, bilhassa Selçuklular üzerinde çalışanlar ve siyasetnamelerle ilgilenenlerin dikkatini çekmiştir (Nizamülmülk, 1987: 6-7).

Selçukluların devlet felsefesi Nizamülmülk tarafından çizilmiştir. Nizamülmülk'ün yaşadığı devir, Müslüman devletin o zamana kadar kabul edilmiş siyasal doktriniyle Hilafetin siyasal bünyesine yavaş yavaş girmekte olan İran-Türk eğilimleri arasında büyük çekişmelerin doğduğu devirdir. Başkentin Medine'den Şam'a, oradan Bağdad'a taşınmasından beri Hilafet, bir mutlak monarşiye dönüşmüştü. Bu dönemde Nizamülmülk hükümdarın arzu ettiği gibi davranıp hukukun üstünde sorumsuz biri olamayacağını, İslâmın bildirdiği ilâhî hükümlerin emri altında bulunduğunu vurguluyor ve hükümdarın yetkilerini kayıtlıyordu. Onun adaletli olması ve insanlar için Allah'tan korkması gerektiğini söylüyordu. İleri sürdüğü prensiplerin Batı'da en az beş asır sonra siyasal düşünce alanında dile getirilmeye başlandığını düşünürsek ne kadar anlamlı oldukları ortaya çıkar. Onun döneminde Batı'da İngiltere fatihi William'ın Papa ile ihtilaf ve çatışmalarını bilmek konunun önemini kavramada yardımcı olur.

Nizamülmülk'ün gayreti İran ve Türk siyasal düşüncesinin İslâm'la bağdaştırılmasıydı. Onu zaman zaman zorluğa ve tezata düşmüş gibi gösteren durumun nedeni budur. Padişahlığın kanunen tesisi için gösterdiği gerekçe ile Maverdi'ninki aynıdır. Veraset yoluyla tahta çıkan padişahı savunmaya çalışırken seçilmiş bir devlet reisi için ileri sürülen delilleri kullandığı için bir zıtlık görülebilmektedir. Aslında bu zıtlığın temelinde Arap ve İran sistemleri arasında süren mücadele yatıyordu. Mesela Arap ve İran geleneği ile çatışan kadının siyasete etkili olması bir Türk geleneğiydi. Bu nedenle padişahı kadınların etkisine itibar etmemesi için uyarıyordu. Şöyle diyordu: "*Kadınlar tesettür ehlidir. Kamil akılları yoktur. Onlardan maksat sadece neslin güzel olarak devam etmesidir. Asil oldukları sürece takdir edilirler. Örtündükleri ölçüde beğenilirler. Dışarı ile ilgileri bulunmadığından emirleri ekseriye hatalı olur. Bu sebeple fitneye sebep olurlar ve padişahın ihtişamına gölge düşürürler. Halkı sıkıntıya sokar, ülke ve din zarar görür ve reayanın malı telef olur. Padişah kadınları, padişaha hakim oldukları devirlerde ülkede rezalet, kötülük, fitne ve fesattan başka bir şey görülmemiştir* (Nizamülmülk, 1987: 246)."

Nizamülmülk, daha çok, kamu yönetimini ilgilendiren ve insan faktörünü esas alan ahlaki tavsiyelerde bulunmaktadır. Eserde, iktidar sahiplerine tipik örnek teşkil ederek, mevcut sistemin nasıl daha etkin uygulanacağına dair Sultana tavsiyeler içermektedir. Yöntemine tarihseldir diyebiliriz. İleri sürdüğü prensiplerin doğruluğunu tarihi olaylarla desteklemektedir. Bu nedenle bir fikre sayfalar dolusu menkıbeler sıralamaktadır. Müslüman memleketlerinden, İslam öncesi İran, Orta Asya ve Çin tarihlerinden örnekler vermektedir. Amacı hükümdar ve memurlarının Allah'tan korkmasını sağlamaktır.

Selçuklular'ın iktidarı tekrar kurmalarıyla devletin görevi; "Müslüman toplumu ve Müslümanların vatanını korumak" ve amacı; "Müslümanların iyi bir hayat yaşayabilmeleri için şartları sağlamaktır" şeklinde tanımlanmıştır. Din ve devlet madalyonun iki yüzü kabul edilmiştir. Aynı zamanda devlet kavramında da belirgin değişiklikler meydana geliyordu. Bağdadi ve diğerlerinin formüle ettiği hilafet teorisi artık pratikle uyuşmaz olmuştur.

Selçukluların ilk dönemi, tüm Şîî devletlere Sünnî Halifeyi tanımalarının kabul ettirilmesinden sonra saltanatın ideal bir İslami hükümette gerekli bir unsur olarak ilavesi ile halifenin İslamî toplumun başı olma pozisyonunun tekrar ispat edildiği dönem olmuştur. Bundan birbirine bağlı salahiyetler içeren yeni idarî sistem doğdu. Selçukluların erken dağılmasıyla,1500'e kadar süre-

cek bir dağılma İslam dünyasında yaşanmaya başlanmıştır. Buarada da yine Orta Asya orjinli Prens veya Sultanlarla kanun hakimiyeti ve düzen sağlanmıştır. Sayıca çok az olmalarına rağmen Türkler Arap ve Fars halkını idareleri altına almışlardır.

Nizamülmülk ile siyaset bilimi üzerine yazı yazmış bazı Avrupalılar arasındaki fark, Nizamülmülk'ün bizzat büyük ve muvaffak olmuş bir idareci oluşu, batılı siyaset teorisyenlerinin ise, bir kural olarak, pratik politikada uygulama deneyimine az sahip olmalarıdır. Bundan başka bu yazarların vatandaşları olduğu memleketin hükümeti onların yapıtlarına çekingen ve hatta antipatik bir gözle baktığı genellikle dikkati çeker. Siyasi konularda yazı yazan ilk Avrupalılardan biri Eflâtun idi. Fakat onun ortaya koyduğu teoriler ciddi olarak uygulama alanına güçlükle konulabilecek şeylerdi. Sonra çeşitli site devletlerinin esas teşkilatlarından deliller gösteren Aristo gelir, fakat şu da hatırlanmalıdır ki, site devletlerin Yunanistan'ı daha o zaman geçmişe karışmıştı. Makedonya'nın kudreti önünde Atina ve Sparta bağımsız bir siyasal varlık olmaktan çoktan çıkmışlardı. Ondan sonra gelen Avrupalı yazarların durumu çok farklı değildir. Diğer taraftan Asya'nın diğer bir çok bilim adamları gibi Hoca Nizamülmülk zamanının hükümetinde en fazla göze çarpan bir kişilik idi. O dereceye kadar ki ona "isimsiz hükümdar" denildi ve onun kitabını okurken bilmeliyiz ki her ne ki yazdı ise, o yazılan tecrübenin ayar taşından geçmişti (Şirvani, 1965: 152-153).

İbn Haldun (1332/1406) ve Siyasal Fikirleri

Veliyyeddün (dinin dostu) lakabını taşıyan Ebu Zeyd b. Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. Cabir b. Muhammed b. İbrahim b. Muhammed b. Abdurrahman ibn haldun H. 732 / M. 1332 de Tunus'ta aslen Yemenli bir Arap aileden doğmuştur. İslam ilimleri ve felsefe tahsili yaptığından İslam hukukçuları ile felsefecilerin insan ve toplum üzerindeki farklı bakışlarını biliyordu. Ulema, dini aklın üzerinde, filozoflar ise teorik ve pratik ilimlerde aklı sorgulamayı üstün tutuyor. O, İslami-Eflatuni geleneğin öğrencisiydi ve ibn Sina, Fahruddin Razi, ibn Rüşd ve Nasiruddin Tusi'nin yapıtlarını okumuştu. Sadece bir teorisyen değil aynı zamanda kadılık gibi devlet görevlerinde bulunmuş kişidir. Bu görevler ona; yerleşik ve göçebe, şehir ve köy arasındaki farklılıklara deneyim ile bilme olanağını vermiştir. Mukaddime isimli yapıtını, devlet memuriyetlerini bıraktıktan sonra 1370' lerde yazmıştır.

1378'de Tunus'a gelerek bu yapıtını Tunus sultanı Ebu Abbas'a sundu. 1381 yılında Kahire Ezher Üniversitesi'ne hoca oldu. 1384'te Maliki mezhebi kadılığına getirildi. 1400'de Mısır'ı ele geçiren Timur onu yanına aldı. 1406'da 74 yaşında iken Kahire'de vefat etti. Tarih, sosyoloji ve siyaset – sosyolojisi konularında üstat olan İbn Haldun sosyoloji ilmini ilk önce ortaya koyan kişi şöhretine erişmekle birlikte, milli devlet ve milliyet teorisini de bilimsel anlamda ilk önce açıklayandır. Ona göre devlet liderliği, kamu yararına hizmet eder ve asıl amacı toplumun dini ve dünyevi çıkarlarını denetlemektir (Kahveci, 1996: 205).

İbn Haldun'nun siyaset felsefesini şöyle özetlemek mümkündür: "*Devlet kurmak ve onu sürdürmek kuvvet ve zor kullanmayı gerektirir. Hem kendi toplumuna yardım etmek hem de düşmanları boyun eğdirmek bunlarla mümkün olur. Kuvveti kaybedenlerin yerine zayıflığa uğramayan bir diğer boy geçer. Bunun temeli asabiyettir. Asabiyet; aynı nesilden gelenlerin bir araya toplanarak bir kuvvet, kudret üstünlük sahibi olmaları ve bir ideal etrafında toplanmalarıdır. Asabiyet türlü çağ ve türlü kavimlerde başka başkadır. Zevkler ve nimetler içine dalmak,*

devleti eskitmekte ve tamamıyla ortadan kaldırmaktadır." Onun teorisinde gruplara bağlılık yöneltmesi önemli yer tutar. İnsan sadece sosyal bir hayvan değildir, aynı zamanda belirli sosyal guruplara kuvvetli duygu bağları ile bağlanmak eğilimindedir. Ona göre Araplar için asabiyet dar anlamda kabiliyet milliyetçiliğidir. "*Arap kavminin devlet kurması ancak peygamberlerden birinin dinine uymak yahut bir veliye yahut Allah'ın velilerinden olduğuna inandıkları birine veyahut dini büyük bir esere inanmak tabii olmakla mümkündür. Çünkü Araplar çöllerde dolaşan vahiş hayvanlar tabiatının kaba kılıklı kibirli, gururlu, himmetleri büyük, başkalarına ve baş olmak için birbirlerine çok zor boyun eğerler. Bu nedenle onların düşünce ve isteklerinin bir noktada topladığı az görülür. Fakat yukarıda sayılan ki$ilere inanır ve onlara uyarlarsa, kalplerinde yerleşen bu inanç onların kibir gurur ve bütün kötü huylarını giderir, boyun e ğmeleri ve bir fikir etrafında toplanmaları kolaylaşır*'' görüşüyle Arapların dini ve sosyal karizmatik kişilere büyük sadakat duyan ve onları bağlanma noktaları gören karakterde olduklarını açıklamaya çalışmıştır. Devleti kuracak ve ayakta tutacak efsanevi kavramını şöyle anlatır: "*Büyük devletler bir peygambere iman veya herhangi bir hak mezhebe davet ve iman sayesinde devletlerini kurmaya muvaffak oldular. Çünkü, devlet ancak kuvvet ve kudret neticesi galip olmak gibi yetki ve araç sahibi olmakla hükümet etmek sonunda kurulur."*

"Galebe çalmak ise, ancak asabiyet ve bir düşünce etrafında toplanarak onu gerçekleştirmeyle, kalpler ise ancak Allah'ın dinini yaymak ve hakim kılmak konusunu birbirleriyle yardımlaşmaları ile birleştirilebilir. Allah elçisine hitap ederek; "Allah'ın yardımı

olmasaydı, sen yeryüzünün tüm servetini sarf etseydin bile onların kalplerini birbirine ülfet (sevgi ve dostluk) ettiremezdin" diyor. *Bunun sebebi şudur; kalpler batıl olan arzulara ve dünyayı sevmeye çağrılır ise, insanlar arasında çekişme olur, bunun bir sonucu olarak aralarında anlaşma mümkün olmaz. Kalpler hak ve hakikate döner, dünyayı ve batılğı bırakır, Allah'ı razı etmek yoluna saparsa, onlar amaç ve hedeflerinde birleşirler. Böylece çekişmeler sona erer. Anlaşmazlıklar aza iner. Birbirine yardım etme ve arka olma başlar. Hüküm ve nüfuz daireleri genişler."* İbn Haldun devleti ayakta tutacak ve toplumu birbirine kaynaştıracak sosyal çimentoyu göstermektedir. Bunların temelinde dinin bulunduğunu şöyle açıklar: "*Din insanları iyilik ve çıkarlarında öngörülü düşünmeye yöneltir. Amaç ve hedefleri bir ve hepsi için eşit bir derecede olduğu için maksatlarına ulaşmalarına kimse engel olmaz. Çünkü onlar bu amaca ulaşmak için ölümü göze almışlardır. Hakkın galip gelmesi için savaştıklarında onları sayıca aşan orduları yenerler. Çünkü yanlış yolda olanların istekleri çeşitlidir. Ölümden sakındıkları için lezzet ve nimetlere dalarlar ve dağılırlar.*" Dine çağrının asabiyetten başka bir güçle tamam olamayacağını şöyle açıklar: "*Din ve mezhebi veya bir devleti korumak gibi düşünce etrafında halkı toplamak ve boyun eğdirmek için asabiyet yani kudretli ve kuvvetli bir kavmin destek olması şarttır.''* Bu fikrini peygamberin şu sözüyle destekler "Allah, kavimleri doğru yola çağırmak üzere gönderdiği her peygamberi ancak kendisini koruyacak ve davetini yayacak olan kudretli kavmi bulunanlar arası_ndan seçerek göndermiştir".

İbn Haldun hilafetin sultanlığaa dönüşmesini analiz eden tartışmasına şöyle başlar: "*Bil ki, devlet milli toplulukların doğası gereklerindendir. Devlet isteğe bağlı olarak kurulmaz. O, var*

olmak ve tertip ve düzen için bir gereklilik olarak kurulur." Hilafet tarihini asabiyyet teorisi ile izah eder. "*Tüm şerayi' ve diniyyat ve insandan yapması beklenen tüm şeyler asabiyeti gerektirmektedir. Sadece asabiyetle ile bir iddia başarılı bir şekilde hayata geçirilebilir. Asabiyet*

ümmet için gereklidir ve Allah'ın dini ancak onunla yayılabilir, emirleri ancak onunla uygulanabilir." Devamla, "bil ki dini gönderici bütün dünyayı ve onun malını, bütün hal ve durumlarını ahiret için bir vasıta bir basamak olarak kabul eder. Vasıta bulunmadığı taktirde hedefe ulaşmak imkansızdır. Din koyucunun dünyaya dalınmasını yermesindeki maksadı devlet ve serveti büsbütün ihmal etmeye ve temelinden koparıp atmaya, kuvvet, arzu ve şehvetleri büsbütün boşa çıkarmaya çağırmak değildir. Din koyucunun maksadı bunları insanları gücü oranında hak ve şerefli olan amaçlar uğrunda kullanmaya çağırır. Böylece hedefler birleşir ve hayırlar doğar" demektedir.

Ona göre cahiliyyet (bilgisizlik) çağındaki asabiyet kötü işlere kullanıldığı için Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Yasaklamadaki amaç; asabiyet ile övünmeye engel olmak, onun kötü ve yanlış işlerde kullanmasını önlemek ve kimsenin zararına kullanmamaktır. Onu doğru yolda ve Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve iyiliklere uygun kullanmak övülmüştür. Aksi taktirde dinin buyrukları ve hükümleri uygulanmazdı. Çünkü asabiyetsiz kuralları korumak mümkün değldir. Milliyetçiliğin toplumları geliştirici ve hürriyetie kavuşturucu rolüne önemle işaret ederken aşırı uçlara doğru kayan şoven milliyetçiliğin kötülüğüne de değinmektedir.

Hükümdarlığı da aynı açıklamaya tabi tutar. "*Kural koyucu ilah'ın hükümdarlığı kayıtsız olarak yerleşmiştir. Dünyevi hükümdar ancak hakkı egemen kılmak halkı dine riayet ettirmek iyilik ve yararlara ulaşmak için olursa yerilmiş değildir. Çünkü bu şekilde yanlışın, kişilerin kötü amaçlarının, şehvet ve arzularının arkası kesilecektir. Hükümdarın amacı; Allah rızası insanları O'na ibadete sevk etmek ve O'nun düşmanları ile savaşmak olursa hükümdarlık kötülenmiş de ildir."* İbn Haldun kurum olarak hükümdarlığı yada sultanlığı, insanların bencillik, tutku ve duygusallık gösterecekleri, çatışma ve çelişme gibi rasyonel davranışlarını önleme fonksiyonunu göreceği gerekçesiyle uygun bulmuştur. Kınanan kötü saltanattır. Yoksa Allah rızası için yapılan, insanları Allah'a ibadete yönelten ve onun düşmanlarına karşı dini savaş açan saltanatta kötülenecek bir şey yoktur. Ona göre; saltanat asabiyettin neticesidir: *"Saltanat, daha çok, asabiyetin doğal amacıdır ve ondan doğmuştur, isteğe bağlı değil zorunludur"* demektedir. Anlaşıldığı kadarıyla İbni Haldun Peygamberimizin saltanatı ve sultanı kınamasını olumlu olarak izaha çalışmıştır.

Müslümanlar arasında sürüp giden tarihi Ali ve Muaviye çatışmasına değinir: "*Asabiyetin icabı olarak Ali ile Muaviye arasında bozgunculuk baş gösterdikten sonra bile her iki taraf dini anlayışına göre hareket ederek hak yolundan ve içtihatlarından ayrılmadılar. Savaşları dünyevi amaçlar için olmadığı gibi sapkınlığı üstün kılmak, kin ve öç alma duygusuyla da değildi*" ve "*Her iki taraf amaç ve niyetleri ile doğru yol üzere idiler*" sözleriyle İbn Haldun, ulemanın geçmişten aktarılan delillerle savunduğu hilafeti saltanata dönüştüren Muaviye'yi sosyoloji ile savunur. Ali ile Muaviye arasında ortaya çıkan ilk bozgunculuk savaşını asabiyetin zorunlu sonucu görür.

Asabiyete sahip güçler, sosyal bağların doğurduğu dayanışmanın sonucunda saltanatı meydana getirir. Mezhepler arası çatışmalar bu asabiyetin egemenlik kavgasıdır. Sosyal dayanışmanın temeli olan asabiyete sahip olmayanlar bir ideal için kavga yapamaz. O, aynı soydan olanlarda bulunduğu gibi cemaatçilik ve grupçulukla da elde edilebilir. Cemaatler bireysel ve toplumsal kimliklerin ayrışmasıdır. Mensubiyet duygusuna sahip cemaatlerin, üyelerini korumak özelliği vardır. Üyelerini kollektif ve anonim bir kimlik içinde tutarak aynılaştırır ve onların potansiye-

lini örgütler. Orada birey kendisine, kendisini toplumsal bir aktör olarak kanıtlamak imkanı bulur işte başarıya ulaştıran temel budur (Kahveci, 1996: 206-211).

İbn Haldun'a göre devlet, hal ve şartların değişmesiyle değişikliğe uğrar. Bir devlet yükselme, duraklama ve gerileme hallerini geçirir. En sonra da yıkılır. Devletin devamlılığı insan hayatına benzer. İnsan topluluğunun geçireceği bu evreleri önlemeye imkân yoktur. İbn Haldun'a göre bir devlet şu beş olguyu yaşar:

1- Göçebelikten zafere ulaşmak.

2- Alınmış yerlerdeki kavimlere hükmetme. İktidarın sağlamlaştırılması, köleler

sınıfının ve sanatların doğması.

3- Büyük şehirlerin kurulması. Zenginliğin artması. Çiftçilik ve ticaretin gelişmesi.

4- Yönetenlerin barış ve esenlik yolunu seçmesi. Başka ülkelere göz dikmemesi ve

geçmiş milletlerin tecrübelerinden yararlanması.

5- Yönetenlerin eğlenceye ve haksız işlere yönelmesi. Bu hale düşünce devletin

çökmesi bir gün kesinleşir (Çubukçu, 1989: 82; Göze, 1986: 92-95).

Evrensel Siyaset Bilimi Alanına Katkı Yapan Araştırmalar Aşaması

Bahsettiğimiz Türk-İslâm felsefecileri ile ilgili dönemleri değerlendirirken tüm bilimlerin felsefe içerisinde geliştiği ve felsefecilerin bugün tamamen ayrı kabul edilen birçok bilim dalında bilgi ve yapıt sahibi olduğu unutulmamalıdır. Biz genel olarak bu felsefecilerin felsefi/siyasal yönlerini göz önüne alarak değerlendirmelerde bulunacağız. Bunu yaparken de mümkün olduğu kadar genel değerlendirmeler yaparak fazla ayrıntıya girmeyeceğiz. Bu alt başlıkta bahsedilen bilgiler tercümeler ve özgün Türk-İslâm kültürü ile üretilen bilgilerin Lâtince ve Bato dillerine tercümeleri ile Bato kültür ve medeniyetine olan katkısına değinilecektir.

İslâm kültürünün Batı'ya tesirinde çeviri faaliyetlerinin rolü büyük olmuştur. Bu çeviri faaliyetleri 1130-1150 yılları arasında İspanya'da Tuleytula şehrinde başlamıştı. İspanya başpiskoposu olan Raymont, İslâmî eserlerin Latinciye çevrilmesini arzu ediyordu. Bunun için bir çeviri okulu kurdu. Bu okulun başına da Dominic Gundisalvi'yi getirdi. Burada Farabî, İbn Sina ve İbn Rüşd'ün fikirleri Batı dünyasına tanıtıldı. Birçok Arapça yapıtların Latinceye çevirtilmesi sağlandı. Aristo'nun eserlerini açıklayan Arapça yapıtlar da Batı'ya tanıtıldı. 1215 yılında II. Frederick imparator oldu. Bu imparator Sicilya Krallığını yeniden örgütlemeye önem verdi. Frederick Haçlı Seferleri esnasında İslâm uygarlığına hayran kalmıştı. Bu uygarlığın Batılılarca da bilinmesini istiyordu. Bu nedenle 1224 yılında Napoli'de bir üniversite kurdu. İslâm düşünürlerinin düşünceleri ve yapıtları kısa zamanda Bolonya ve Padua Üniversitelerinde yaygın hale geldi. Hele İspanya'daki çeviriler sayesinde İbni Rüşdçülük Fransa'da bile tesirini gösterdi. İslâm felsefecilerinin yapıtlar Paris ve Montpélier Üniversitelerine kadar girdi. XIII. yüzyılda İbn Rüşd'ün fikirleri Oxford'da yayıldı. Kilise mensupları İslâm düşünürlerinin fikirlerinin Ba-

tıda yayılmasından memnun olmadılar. Çünkü İbn Rüşd, akılcı ve gözlemci idi. Aristo'nun fikirlerinden faydalanmıştı. İbn Rüşd'ün fikirleri Batı kiliselerinin otoritelerini sarsıyordu. Kiliseler ise koyu fikir karanlıkları içine gömülmüştü. Akıl, ahlâk ve imana çok önem veren İslâm dininin üstünlüğü, papazları memnun etmiyordu. Bu sebeple İslâm düşünürlerinin fikirlerinin Batı'da yayılmasını önlemeye çalıştılar. Buna rağmen İslâm bilginlerinin felsefe, tıp, fizik, astronomi ve din hakkındaki bir çok görüşleri Batı Üniversitelerinde iyice tanındı. Esasen Ortaçağ'da İslâm uygarlığı, Batı uygarlığından çok üstündü. Doğu kültürü ve tekniği, Batı'yı her alanda etkiledi. Hatta Rönesans'ın doğmasında başta İbn Rüşd olmak üzere İslâm düşünürlerinin etkisi çok olmuştur. İslâm düşünürleri arasında, Latinceye kitabı çevirilenlerin başında İbn Rüşd gelir. Onun tanınmış eseri Külliyât, Tehâfut at-Tehâfut ve Aristo'yu açıklayan yapıtları Latinceye çevirildi. Saint Thomas (Ölm. M. 1274) üzerinde büyük etkisi bulunan Türk filozofu Farabî (Ölm. H.339/M.950)'nin de bazı yapıtları Latince'ye çevirilmiştir. Ayrıca bu İslâm felsefecisinin Albertus Magnus üzerine etki yaptığı da bilinmektedir. Türk düşünürü olan İbn Sina (Ölm. H.428/M.1037)'nın Şifâ'sı, Necât'ı ve Kitâb an-Nefs'i de Latince'ye çevrilmiş yapıtlar arasındadır. Al-Kânûn fi't-Tıbb'ı ise doktorluk alanında Batı üniversitelerine yüzyıllar boyunca ışık tutmuştur. Bu felsefecimizin de gerek Saint Thomas ve gerekse Albertus Magnus üzerinde etkisi inkârı güç bir gerçektir (Çubukçu,1989: 119-120).

Gerçekten de Aristoteles'in yapıtlarının İbn-i Rüşd (Avéroés) ve İbn-i Sina tarafından batıya tanıtılması Ortaçağ düşüncesinde önemli gelişmelere neden olmuştur. St. Thomas Aristoteles'in görüşlerini Hristiyan dininin ilkeleriyle uzlaştırmak istemiştir (Göze, 1986: 78-79).

Aristo'dan uzun yüzyıllar sonra, siyaset biliminin ikinci öncüsü görünümüyle ortaya çıkan kişi, Tunuslu bir İslâm düşünürü oldu. Bazı batılı kaynakların, "sosyolojinin kurucusu" saydıkları İbn Haldun (1332-1406), devlet ve iktidar kavramlarını bilimsel bir yaklaşımla incelemiştir. Oysa aynı çağın batılı Hristiyan düşünürleri, olaya dinsel bir açıdan bakıyorlar ve açıklamalarını tanrısal iradeye dayandırıyorlardı (Kışlalı, 1998: 5).

İbn Haldun toplumların oluşum, gelişim ve çöküşünün açıklamasını yaparken gözlemlerine dayanmış, tarihsel olayları neden-sonuç bağlantısı kurarak bilimsel yöntemde incelemiştir. Tarihin yasalarını bulmaya çalışan İbn Haldun'a göre doğal durum zararlı olduğundan insanlar bir liderin emrinde toplanarak toplum halinde yaşarlar ve bir liderin emrinde toplanırlar. Bu görüşüyle Kuzey Afrikalı düşünür, İngiliz Hobbes'dan önce insanın doğal durumundan toplumsal hale geçişini açıklamaktadır. Devletler ve uygarlıkların tıpkı canlı varlıklar gibi doğup, gelişip, bir gün yok olduklarını ileri süren İbn Haldun, ondokuzuncu yüzyıl organizmacılığının (Spencer) öncülüğünü de yapmaktadır. Toplumları siyasal gelişmeleri açısından üçe ayırmıştır: bedevilik, kabile toplumu, site devleti... Kuruluş halindeki toplumun lideri, toplumca benimsenmiş ulu bir kişidir. Bu vurgulama ile İbn Haldun, Weber'in karizmatik lider tipinin öncülüğünü yapmıştır. İbn Haldun görüşlerini içeren "Mukaddime" adlı yapıtını parlak Arap uygarlığı dışarıdan gelen saldırılar ve iç gerilimler sonucunda çökerken yazmıştır. Prof de Boer, "Halefsiz ve selefsiz" bu doğu, bilgininin çok alçak gönüllü olduğunu gerçekte kendisinden sonra gelen yazar ve araştırmacıların onun görüşlerine büyük önem vererek geliştirdiklerini ileri sürmüştür (Çam, 1998: 42).

İslâmî ilimlerin çeşitli dallarında, otorite olan Gazzalî (Ölm. H.505/M.1111)'nin bazı yapıtları Latince'ye çevrilmiştir. Ayrıca felsefecilerin hatalarını gösteren Tehâfut al- Falâsife yapıtına karşılık vermek üzere İbn Rüşd (Ölm. H.595/M.1198) Tehâfut al-Tehâfut'ü yazmıştı. İşte İbn Rüşd'ün bu eseri Latince'ye çevrilince, Batılılar Gazzalî'nin felsefeciler hakkındaki fikirlerini öğrendiler… Gazzalî'nin şüpheden sağlam imana geçiş konusundaki fikirleri ile Montaigne (Ölm. M. 1592), Descartes (Ölm. M. 1650), Pascal (Ölm. M. 1662), ve David Hume (Ölm. M. 1776),'nun görüşleri arasında bir karşılaştırma yapıldığı zaman,İslâm felsefecisinin bu düşünürlere öncülük ettiği akla geliyor (Çubukçu, 1989: 121).

Tarihçiler genellikle Orta Çağ'ı "karanlık çağ" olarak nitelendirirler. Oysa bu değerlendirme sadece Hristiyan dünyası için geçerliydi. Toplum yaşamına tamamen egemen olan kilise, dinsel dogmaların baskısı altında, özgür düşüncenin ve bilimin gelişmesini önlemişti. Aynı dönemdeki İslâm dünyası ise, bir çok önemli bilgin yetiştirdi. Çünkü Hristiyan dünyasındaki bağnazlık, o dönemdeki İslâm dünyasında yoktu (Kışlalı, 1998: 248).

Bütün bu gerçekler gösteriyor ki Müslümanlar Ortaçağ'da büyük bir uygarlık kurmuşlardır. Bu uygarlık Avrupa'yı etkilemekte gecikmemiştir. Avrupalılar Müslümanların gerek teknik ve gerekse fikir alanındaki üstün medeniyetlerinden yararlanmak gereksinimini duymuşlardır. Rönesans'tan sonra Avrupa, daha hızlı adımlarla ilerlemeye başlamıştır. Bunun başlıca nedenleri arasında matbaacılığın ilerlemesi, Yeni Dünya'nın keşfi, ateşli silahların gelişmesi, ticaret yollarının değişmesi, sanatta yükselme ve kilise tutuculuğunun yıkılması vardır (Çubukçu, 1989: 121). Türk felsefesi gelişimini 1574 yılına kadar sürdürdü. Bu tarihten sonra

felsefenin katı görüşler nedeniyle medreselerde yasaklandığını, pozitif bilimlere en az derecede yer verildiğini görüyoruz. Ancak ulusumuz, medreselerde söyleyemediği felsefesini, tasavvuf şiirlerinin dizelerinde devam ettirmiştir (Çubukçu, 1989: 7).

Çağdaş Siyaset Biliminin Gelişimi Açısından

Bu başlık altında, genel olarak, Türkiye'deki, çağdaş siyaset biliminin gelişimine değinilerek, "Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi" ve "İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi" hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra konu bir önceki başlıktaki sınıflandırmaya uyularak, "Çeviri ve Taklit Aşaması", "Özgün Yerli Bilgileri Kullanan Araştırmalar Aşaması" ve "Evrensel Siyaset Bilimi Alanına Katkı Yapan Araştırmalar Aşaması" şeklinde alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir.

Genel Olarak: Siyaset Biliminin Türkiye'deki, "Siyasal Düşüncelerin Gelişimi Açısından" seyrini bir önceki alt başlığımızda incelemiş bulunduk. Siyaset Biliminin Türkiye'deki, "Çağdaş Siyaset Biliminin Gelişimi Açısından" seyrini incelerken başlangıç sorunu ile karşılaşılmaktadır. Başlangıç olarak 18.yy'daki gelişmeler kabul edilebilir. Ancak bu durumda yine ağırlıklı olarak Siyasal Düşünceler Tarihi karşımıza çıkmaktadır. 19 yy'daki JönnTürkler Hareketini, Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük hareketlerini esas alsak; bunlar da tam anlamıyla Siyaset Bilimi olarak değil, Türk Siyasal Hayatı içerisindeki fikir akımları olarak değerlendirilebilir. Bu da bir bakıma Türk Siyasal Düşüncesi'nin devamı niteliğinde sayılır. Amerika'da başlayan çağdaş gelişmeler, önce Fransa'da etkisini göstermiştir. Daha sonra bu ülkelerdeki farklı yaklaşımları birleştirmek ve ortak bir Siyaset Bilimi konu kapsamı için 1948 yılında UNESCO tarafından

değişik ülkelerden katılan Siyaset Bilimcilerinin oluşturduğu bir toplantı yapılarak Siyaset Biliminin içeriği konusunda uzlaşmaya varılmıştır.

Türkiye açısından çağdaş Siyaset Biliminin başlangıcını bu içerik belirlenmesi tarihi olan 1948 tarihinden sonra; 23 mart 1950 tarihinde Siyasal Bilgiler Fakültesinin kuruluşu gerçekleşmiştir. Bu nedenle Çağdaş Siyaset Biliminin Türkiye'de başlangıcını 1950 tarihinde başlatmak daha uygun olacaktır.

Ali Yaşar Sarıbay, "Siyasal Sosyolojinin Türkiye'deki Fikri Temelleri" hakkında bilgi verirken; Türkiye'de Siyaset Bilimi'nin çağdaş anlamda gelişimi hakkında özetle aşağıdaki ışık tutucu bilgileri vermektedir (Sarıbay, 1996: 18-23).

"Türkiye'de siyasal düşünce ve siyasal yazılarını inanılmayacak kadar gelişmiş bir tarihçeye sahip" olmasına; hatta "Osmanlı İmparatorluğu süresince yazılmış eserlerin en orijinallerinin siyasal alanda" bulunmasına karşın, felsefi yaklaşımın hakim olduğunu görüyoruz. Çünkü esas itibariyle Osmanlılarda siyasal düşünce siyasal gücün kullanılması ve otoritenin kabulü için gerekçeler yaratma sorunu ile ilgili olmuştur ki, bunun özünde yatan yaklaşım siyasal felsefecliktir. Gerek İttihat ve Terakki döneminde, gerek Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında "Siyasal ilimlere konu olacak bir çok malzeme ortaya çıkmakla beraber siyasal ilimlerin ilim olarak gelişmesinde büyük başarı sağlanamamasının" bizce en önemli sebebi, söz konusu yaklaşımın hakimiyetinin kırılmamış olmasıdır (Karpat, 1971: 67).

Bu bakımdan önemli bir aşama "Siyasi Bilgiler Okulu"nun (SBO) 1948 yılında Ankara Üniversitesi bünyesine Fakülte olarak kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. Okul bundan böyle "Siyasal Bilgiler Fakültesi" adını taşımaya başlamıştır. Böylece, hem siyasal ilimlerin bilimselleşmesini sağlayacak, hem de söz konusu kurum içinde ileri ki yıllarda siyaset sosyolojisini bir disiplin olarak ortaya çıkartacak süreç başlamış oluyordu.

Bu süreç içinde 1950'li yıllarda, ikinci Dünya Savaşından sonra artmaya başlayan Amerikan siyasal etkisi ve kültürel rolünün Türkiye'de de yoğunlaşmasıyla beraber, S.B.F., ders programında köklü değişiklikler yapma gereksinmesini duymuş, bu doğrultuda ilk adımı atmıştır. Bu tarihe kadar S.B.F. taşıdığı isme karşın, Avrupa Üniversitelerinin klasik hukuk öğretimi programlarının, ekonomi ve maliye disiplinlerinin bir karmasının uygulayıcısı olmuştur. 1859 yılında Fransa'dan esinlenerek kurulmuş olan bu yüksek öğretim kurumu, amu yönetiminin üst kademe yöneticilerini, diplomatik temsilcilerini vb. yetiştirme işlevini üstlenmişti. Üniversiteler bir kurum haline gelince, bu defa personel yetiştirmenin ötesinde bilimsel araştırmalara girişme zorunluluğunu benimsemişti. Böylece 1950'lerin başında Anayasa Hukuku, Kamu Yönetimi gibi dersler okutan Bahri Savcı ve Yavuz Abadan bu derslere daha çok siyaset bilimine yönelik bir içerik kazandırmaya girişmişlerdir. Örneğin Y. Abadan yayınladığı Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri (1952), adlı kitabın birinci kısmını "Kamu Hukuku Kavramı", "Devletin unsurları ve işlevleri" gibi konulara ayırırken, ikinci kısımda "parti doktrinleri"ne yer vermiştir. Hiç kuşkusuz bu tür toplayıcı bir yaklaşımın siyaset bilimini tam anlamıyla yerleştirdiğini söyleyemeyiz. Yine de ülkemizde siyasetin salt hukuki bir yaklaşımla incelenemeyeceği düşüncesinin belirmesi bu tür erken dönem çalışmalarının katkısıyla olmuştur.

S.B.F.'de olsun, diğer kurumlarda olsun, hukuk yaklaşımını benimseyenleri siyaset bilimi içerikli çalışmalara yönelten önemli etken de 1950'de çok partili siyasal hayata geçişle yaşanılan rejim değişikliğinin doğurduğu yeni toplumsal ve siyasal oluşumların zorlamasıdır. Hukuk çerçevesinin bu oluşumları tam anlamıyla kavramada yetersiz kalmış olması, siyaset bilimi çerçevesine bir rağbet yöneltmiştir. Nitekim, Türk siyaset bilimini sağlam temellere oturtmada büyük emeği geçen Tarık Zafer Tunaya, 1952 yılında yayınladığı "Türkiye'de Siyasal Partiler" adlı kapsamlı kitabının 'Önsöz'ünde bu durumu şöyle açıklamaktadır: "…memleketimiz tarihinin hiç bir devresinde rastlamadığı demokratik inkişaflar içinde bulunmaktadır. Ve asıl bu senelerde, hayli geç kalmış olmakla beraber bizim için yeni hadiselerin şimdiye kadar karşılaşmadığımız zorluklar tevlid ettiği ve edeceği buhranlı senelerde memleketimizin siyasal partilerini ve dokunulmamış taraflarını, ileriki inkişaflarını tayin ve tahmin bakımlarından bilmek lüzumu ve mecburiyeti vardır... Siyaset İlmi (Political Science - Science Politique) adında yeni bir branşın üniversite kürsülerinde inkar edilmez ve muzafferane bir gelişme kaydetmekte bulunması, bizim de kendi sahamızda bu modern gidişe ayak uydurmak ve yardım vazifemizi meydana çıkarmaktadır".

Tunaya'nın sözünü ettiği bu modern gidişe "ayak uydurmak" çabaları S.B.O.'nun fakülteye dönüştürülmesinden sonra daha da hız kazanmıştır. Bu kurum yeni kimliğine kavuşunca da, Avrupa'daki bilim anlayışına uygun olarak lisans düzeyinde belirli uzmanlık alanlarının gelişmesine olanak tanıyan uzmanlık şubeleri sistemine son vermemiştir. Böylece yüksekokul bulunduğu sırada kurulmuş olan maliye, diplomasi, idari bilimler şubelerinin gelişmesi yeni boyutlar kazanmış; çağdaş bilimsel gereklere uygun yeni uzmanlık dalları, tek bir ana konu etrafında örgütlenmiş bulunan fakültelere oranla daha kolay yerleşmiştir. Dolayısıyla S.B.F.'de "Siyaset Bilimi", "Siyasal Teoriler", "Mukayeseli Devlet İdareleri", vb. dallar bu sayede kökleşebilmiştir. Belirtmek gerekir ki, bu gelişimi hızlandıran bir takım dış etkenler de rol oynamıştır. S.B.F.'nin 1952'de Birleşmiş Milletlerin önerisi üzerine kendi bünyesinde "Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü"nü kurması bu etkenlerin başında gelenlerden bir tanesidir. Söz konusu Enstitünün kurulmasıyla beraber bir gurup Anglosakson bilim adamının gayretiyle normatif anlamda idare hukuku anlayışının ötesinde devlet düzeneğinin işleyişini siyaset bilimi kavramlarıyla anlamaya çalışan yeni bir disiplin olarak "Kamu Yönetimi" popülerlik kazanmaya başlamıştır. Yine S.B.F.'nin 1955-59 yılları arasında "Amerikan Yardım Programı"nın bir sonucu olarak New-York Üniversitesi ile organik bir işbirliği oluşturması ders programını bu çerçevede gelen uzmanlarla birlikte gözden geçirmesi Anglo Amerikan siyaset bilimi kavramlarının ve anlayışının iyiden iyiye yerleşmesine yol açmıştır. 1960'dan sonra ise, bu kez UNESCO'nun yardımı ile yine S.B.F.'ne bağlı olarak Basın Yayın Yüksek Okulu'nun kurulması, zorunlu olarak siyasal iletişim kavram ve kuramlarına yeni alanlar açmıştır. Ayrıca gene bu dönemlerde S.B.F. İdari İlimler Enstitüsüne bağlı "Halkoyu Araştırma Grubu (SİHAG)", seçmen davranışı, kitle iletişim araçlarının etkinliği, vb. konularda sınırlı da olsa görgül araştırmaların yapılmasına olanak sağlamıştır. Örneğin Nermin Abadan – Unat'ın 1966 yılında yayınladığı *Anayasa Hukuk ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili* adlı kitabı bu çerçevede ortaya çıkan ilk kapsamlı çalışma olmuştur. Yazar bu çalışmada, bir yandan seçimin hukuki temellerini ve siyasal süreç olarak seçim mücadelesinin çeşitli aşamalarını; öbür yandan Eskişehir ve Diyarbakır'da 270 kanaat önderini kapsayan bir görgül araştırma ile siyasal partilerin profili ve siyasal parti adaylarının sosyal kökenlerini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir.

Abadan – Unat'ın bu çalışması, aynı zamanda S.B.F. içinde siyaset sosyolojisini temel alan bağımsız bir kürsü kurulmasının da gerekçesini oluşturmuştur. S.B.F.'nde bu şekilde bir gelişme seyri gösteren siyaset sosyolojisi, diğer kurumların öğretim programlarında da yer edinmiştir. Örneğin, ODTÜ'de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde; Türk yönetimine geçtikten sonra Boğaziçi Üniversitesinde, nihayet 1975'te Bursa (Uludağ) Üniversitesinde (İstanbul İktisat Fakültesi Siyaset İlmi Kürsüsünün patronajı altında) siyaset sosyolojisinin kapsamına giren konularda dersler konulmuş, araştırmalar yapılmış ve konunun uzmanlarının yetiştirilmesine başlanmıştır.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi: Türkiye'de Siyaset Biliminin çağdaş anlamda gelişmesinde Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ayrı bir yeri vardır. Bu bakımdan S.B.F.'nin kısaca tarihine değinmekte yarar vardır.

Temelini 1859'da İstanbul'da *Mektebi Mülkiyei Şahane* adıyla açılan eğitim kurumu oluşturur. Kaymakam ve nahiye (bucak) müdürü yetiştirmesi amaçlanan bu kuruluş, Dahiliye

Nezaretine (İçişleri Bakanlığı) bağlı olarak etkinlik gösterirdi. Başlangıçta öğretim iki yıldı. Bu süre, 1877'de beş yıla çıkartılarak kurum yüksekokul düzeyine getirildi.1883'te okula yatılı öğrenci de alınmaya başlandı. 1892'de öğretim süresi altı yıla çıkarıldı. 1902-1903 ders yılında yatılılığa son verildi. 1908' de adında değişiklik yapılarak *Mektebi Mülkiye* diye anılmaya başlandı. Okul 1915'te kapatıldı. 1918'de yeniden açıldı. 1920'de statüsünde değişiklik yapılarak Maarif Nezareti'ne (Eğitim Bakanlığı) bağlandı. İstanbul'un işgalden kurtulması üzerine, Ankara hükümeti okulu kendi Maarif Nezareti'ne bağladı (1922). Okulun Ankara'ya taşınması için 1934'te Cebeci semtinde yapımına başlanan bina 1935'te tamamlandı. Aynı yıl Atatürk'ün isteği doğrultusunda *Mülkiye Mektebi*'nin adı *Siyasal Bilgiler Okulu*'na çevrildi. Öğretim süresi dört yıl olarak saptanan okul, Ankara'da etkinlik göstermeye başladı (1936). 1946 ve bu tarihi izleyen yıllarda kuruma yeni bir statü kazandırılması için çalışmalar yürütüldü. 23 Mart 1950 tarih ve 5627 sayılı yasayla okul fakülteye dönüştürülerek Ankara Üniversitesi'ne bağlandı. 1956'da doktora programı yürürlüğe konuldu. 1956-1957 ders yılından 1967-1968 ders yılı sonuna kadar, geçen on yıl içinde, 38 öğrenci gerekli doktora sınavını başarmışlar; tezlerini savunup kabul ettirerek "Siyasi İlimler Doktoru" unvanını kazanmışlardır (Çankaya, 1968-1969: 664). Bunlardan 24 kişi maliye ve iktisat, 14 kişi ise idare ve siyasi ilimler konularında tezlerini hazırlamışlardır (EK.4). 1965-6 ders yılında fakülteye bağlı bir Basın ve Yayın Yüksekokulu öğretime başladı. 1983'de yükseköğretim kurumlarını düzenleyen 2809 sayılı yasayla Ankara Üniversitesi yeniden düzenlenirken Basın ve Yayın Yüksekokulu S.B.F.'nden alınarak rektörlüğe bağlandı. S.B.F., 1992-3 öğretim yılında 6 anabilim dalından (Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, İktisat, İşletme, Kamu Yönetimi, Maliye, Uluslararası İlişkiler) oluşmaktadır (Büyük Larousse,: 10608).

Siyaset biliminin ülkemizde gelişmesine önemli katkıları olan ikinci bir kurum da İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'dir. Bu fakülte hakkında da kısa bilgi vermekte yarar vardır.

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi: Kamu Yönetiminin akademik bir disiplin olarak ilk defa Osmanlı Devletinde ele alındığı ve devlet yöneticilerinin yetiştirilmeleri için dünyada ilk açılan okulun Osmanlı sarayında bulunan "Enderun" olduğu tarihi bir gerçektir. Fatih Sultan Mehmed tarafından kurulan ve II. Mahmut devrine kadar devam eden Enderun,

Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtiyaç duyduğu üst düzey yöneticileri yetiştirmişti. Daha sonra II. Abdülhamid tarafından açılan Mekteb-i Mülkiye (Mülkiye-i Şahane)'nin de Cumhuriyet döneminde Ankara'ya nakledilmesi, İstanbul'u Enderun görevini üstlenebilecek bir mekteptenmahrum bırakmıştı.

1933 yılında İstanbul Üniversitesi kurulurken ayrı bir siyaset bilimi fakültesine ihtiyaç duyulmamıştı. Bu disiplin içerisine giren konuların bir kısmı Hukuk Fakültesi, diğer bir kısmı ise daha sonra kurulan İktisat Fakültesi programlarında yer alıyordu.

Ancak bu eksiklik daima hissedilmiş ve İstanbul Üniversitesi bünyesinde yine Türk Yönetim Hayatında etkin olabilecek yöneticilerinin yetiştirilmesi için bir Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin kurulması düşüncesi; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle 1960'lı yılların sonuna doğru iyice kuvvetlenmeye başlamıştı. Bu düşünce ilk defa Hukuk Fakültesi Profesörler Kurulu'nda incelenip, kabul edilerek Üniversite Senatosu'na gönderilmiş ancak dönemin özelliği itibariyle teklif uzun süre görüşülememiştir.

Senato, 13 Ekim 1977 tarihli fakültenin kurulması kararını vermiş ve bu karar 15 Aralık 1977 günü Milli Eğitim Bakanlığı'nca onaylanarak kesinleşmiştir. Bu karara göre fakültenin kuruluş görevi Hukuk Fakültesi'ne verilerek çalışmalar başlatılmıştır.

Yeni fakültenin kurulması için kanunen gerekli olan yedi Öğretim Üyesi'ni Hukuk Fakültesi bünyesinden nakledilmesi işlemi, Üniversite Senatosu'nun 26 Nisan 1978 günkü toplantısında karara bağlanmış ve Prof. Dr. Tarık Zafer TUNAYA, Prof. Dr. Ümit Yaşar DOĞANAY, Prof. Dr. Aydın AYBAY, Doç. Dr. Murat SARICA, Doç. Dr. Ali Ülkü AZRAK, Doç. Dr. İzzettin DOĞAN ve Doç. Dr. Ersan LAL bir yıl için yeni fakültede görevlendirilmişlerdir.

Dekanlığa Tarık Zafer TUNAYA'nın seçilmesinden sonra fakülte ilk defa merkez binaya bağlı enstitüler bloğu yapılmıştır. Dersler ilk yıl, Hukuk ve İktisat Fakülteleri'nin bulunduğu blokta sağlanan derslikte sürdürülmüştür. Daha sonraki sabit bir yer bulma çabaları sonucu, eski adıyla "Bekir Ağa Bölüğü" olarak bilinen, İstanbul Tıp Fakültesi'ne bağlı Morfoloji Enstitüsü'nün kullanmakta olduğu bina, 12 Mart 1981 tarihli Üniversite Senatosu'nun kararı ile tamamen Siyasal Bilimler Fakültesi'ne ayrılmıştır.

Bilindiği üzere bugün İstanbul Üniversitesi merkez (Rektörlük) binası olarak kullanılmakta olan bina, Şeyh-ül Vüzera Serasker Mehmet Namık Paşa tarafından 1867-1872 yılları arasında "Daire-i Umur-u Askeriye", yani Harbiye Nezareti (Genelkurmay Başkanlığı) olarak yaptırılmıştır.

Bugün fakültemizin bulunduğu bina ise esas binaya ek olarak Harbiye Nezareti Muhafız Kıtaları için yine aynı tarihte yapılmıştır. Bina, muhafız bölüğüne uzun yıllar komutanlık yapan Bekir Ağa'nın ismine bağlantılı olarak "Bekir Ağa Bölüğü" adıyla tanınmıştır.

1982 yılında Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Yüksek Lisans ve Doktora sınıfları öğrenime başlamıştır. Fakülte bünyesinde 18.03.1982 tarihinde Kamu Yönetimi Bilimleri Araştırma Merkezi kurulmuş ve faaliyete başlamıştır. Ayrıca Orta Doğu ve Balkanlar Araştırma Merkezi bünyesinde, AET/AB ile ilgili bir dokümantasyon birimi de bulunmaktadır. İlk kuruluşunda Siyasal Bilimler adını taşıyan fakülte, mezunlarının yasal bazı haklardan yararlanamamaları üzerine 22. 6. 1986 tarih ve 3286 sayılı kanunla **"**SİYASAL BİLGİLER" adını almıştır. 1983 yılından itiba-

ren çıkmakta olan *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi* de isim değiştirerek *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* olarak çıkmaya devam etmektedir (İÜSBF 1989 Yıllığı: 7).

Fakülteye 1992 öğretim yılında Maliye, Uluslararası İlişkiler, İiletme ve İktisat bölümleri de eklenerek daha güçlü bir hale getirildi. Ancak 1999 yılında Rektörlüğün tasarrufu ile İktisat, İşletme ve Maliye Bölümleri kapatılarak Fakülte iki bölüm haline getirildi.

Çeviri ve Taklit Aşaması

Ankara Üniversitesi; S.B.F. eğitimde Birleşmiş Milletler'in ve Amerikan hükümetinin (New York Üniversitesi) yardımından yararlanmıştır. Birleşmiş Milletler adına gelen Profesör Gunnar Heckscher, Fakültedeki öğrencilerin dar anlamda kamu yönetimi öğretimiyle kısıtlı tutulmayıp yönetkibilimle (siyaset bilimi)toplum bilimleri alanlarını da kapsaması gerektiğinibelirtmiştir (Mıhçıoğlu, 1988: 29-30).

O dönemde (1951-2) mezun olan 4. sınıf siyasi şube öğrencilerinin gördükleri dersler şunlardır: Devletler Umumi Hukuku, Devletler Hususi Hukuku, İktisadi Doktrinler Tarihi, Diplomasi Muhabere, İktisadi Coğrafya, Siyasi Tarih, Dış Ticaret ve Gümrük Siyaseti, Türk Devrim Tarihi, Yabancı Dil, İhtisas Ödevi. Birinci sınıfta; Siyasi Tarih, dersi ikinci ve üçüncü

sınıflarda da hukuk ağırlıklı dersler okutulmuştur. İlk üç yılda öğrencilerin okudukları derslerin %60,7'si hukuk konularını oluşturan 17 ders vardır.

S.B.F. yönetmeliğinde 1955 yılında Siyaset Bilimi ile ilgili derslerin saati 34'ten 1967 yılında yapılan yönetmelik değişikliği ile 36 saate çıkarılarak yeni gelişmelere yer verilmekistenmiştir.

New York Üniversitesi ve Sosyal Bilimler Fakültesi işbirliği ile Kamu Yönetimi / Siyaset Biliminin konusuna giren 13 kitap tercüme ve hazırlanarak ortak yayın yapılmıştır. Ayrıca fakülteden Birleşik Amerika'ya küçümsenmeyecek sayıda genç bilim adamı gönderilerek kuruma güçlü bir öğretim üyesi kazandırılmasına katkıda bulunulmuştur (Mıhçıoğlu, 1988: 62). Bu gidenlerden bir kısmının isimleri: Cemal MIHÇIOĞLU, Cemal AYGEN, İsmail TÜRK, Bülent DAVER, Reşat AKTAN, Hicri FİŞEK, Münci KAPANİ, İlhan ARSEL, Metin KIRATLI, Sait OBUT (MİMAROĞLU), Mehmet SELİK, Nejat ERDER, Atilla KARAOSMANOĞLU, Şeref GÖZÜBÜYÜK, Orhan TÜRKAY, Cevat GERAY, Ruşen KELEŞ (Mıhçıoğlu, 1988: 32).

Bu gidenlerin büyük bir kısmı yurda döndükten sonra kendi ilgi alanları ile ilgili olarak yapıtlar ortaya koymuşlardır. Bu yapıtlarda dikkati çeken noktaların başında, yararlandıkları kaynakçaların büyük kısmının yabancı olup, çeviri yapılarak yararlanılmış olması gelir.

Bülent DAVER, siyaset bilimi ile ilgili yerli yayın eksikliğini kendi yazdığı *Siyaset Bilimine Giriş* (1993) isimli ilk baskısı 1964 yılında yapılan kitabında şöyle belirtmektedir: "Bildiğimiz kadarıyla, Türk dilinde ilk 'Siyaset Bilimine Giriş' kitabı olan bu deneme genel bir nitelik taşımaktadır... Türkiye'de pozitif bir siyasal bilim açısından yapılan ve özellikle ülkemizin sosyal ve siyasal yapısını incelemeyi konu edinmiş araştırmalar ve monografiler henüz pek azdır. Son birkaç yıldır sosyal bilimlerle uğraşan fakültelerde bu yönde değerli araştırmalar yapılmasına başlanmış olması Türk Siyasal Bilimi'nin geleceği için umut vericidir. Bu araştırmalar belli bir

yoğunluk ve zenginlik kazanınca, Türk siyasal sistemi ve Türk siyasal hayatı hakkında sentetik ve sistematik bir eser yazılabilmesi mümkün olacaktır” (Daver, 1993: VII).

B. DAVER’ in kendi yazmış olduğu eserin bibliyografyası “**Çeviri ve Taklit Aşaması**”na güzel bir örnek oluşturmaktadır. Kaynakçada Siyaset Bilimi ile ilgili toplam 144 eser önerilmiştir. Bunlardan 29 adeti Türkçe; 34 adeti Fransızca; 81 adeti de İngilizce’dir. Ayrıca önerilen 29 adet Türkçe kaynaktan 20 adeti de Türkçe’ye çevrilmiş yabancı dildeki siyaset bilimi ile ilgili eserlerdir. Bu örnekte de görüldüğü gibi Siyaset bilimi ile ilgili kaynakların 1/3’ü Türkçe 2/3’ünü ise Türkçe’ye tercüme edilen kaynaklar oluşturmaktadır (Daver, 1993: 293-304).

Münci KAPANİ; *Politika Bilimine Giriş* (1983) kitabını ise B. Daver’den 11 yıl sonra 1975 yılında hazırlamıştır. Bu kitabın kaynakçasında da 111 kaynak bulunmaktadır. Bunlardan (18) adeti Türkçe; (93) adeti yabancı dildeki kaynaklardır. Türkçe (18) kaynak içerisinden (3) adedi yabancı dilden Türkçe’ye çevrilmiştir (Kapani, 1983: 169-176).

Üçüncü bir örnek olarak; Ersin KALAYCIOĞLU’nun “*Çağdaş Siyasal Bilim Teori Olgu ve Süreçler”* (1984) isimli yapıtını örnek olarak verebiliriz. Bu yapıtta M. KAPANİ’den yaklaşık 10 yıl sonra yazılmıştır. Bu kitabın kaynakçasında da 190 kaynak bulunmaktadır. Bunlardan (19) adeti Türkçe; (171) adeti yabancı dildeki kaynaklardır. Türkçe (19) kaynak içerisinden yabancı dilden Türkçe’ye çevrilen bulunmamaktadır. Yabancı kaynaklardan biri yazar tarafından; ikisi ise; İ.TURAN ile beraber hazırlanıp yabancı bilimsel dergilerde yayınlanmıştır (Kalaycıoğlu, 1984: 427-440).

Bu örnekler bize göstermektedir ki Türk Siyaset Bilimi ile ilgili bilgilerin yaklaşık olarak %80’i yabancı kaynaklı çeviri yoluyla elde edilen bilgilerdir.

Çeviri ve yoluyla bilgi edinilmesi aşamasına bazı kurumların katkıları oldukça fazla olmuştur. Kurucuları arasında; 1.Fethi Çelikbaş, 2.Fadıl Hakkı Sur, 3.Yavuz Abadan (30.06.1967 tarihinde vefat etmiştir), 4.Zeki M. Alsan, 5.Bedri Gürsoy, 6.Ahmet S. Esmer, 7.Sadun Aren, 8.Aziz Köklü, 9.Turhan Feyzioğlu, 10.Bahri Savcı, 11.Seha L. Meray ve 12.Suat Bilge’nin bulunduğu "Siyasi İlimler Türk Derneği" bunların en önemlilerindendir. Derneğin tüzüğünün (EK.5) birinci maddesinde gayesi, “Siyasi ilimler sahasında çalışma ve araştırmalar yapmak, yapılan araştırmaları teşvik etmek ve yaymak gayesiyle "Siyasi İlimler Türk Derneği" adı altında ilmi bir dernek kurulmuştur” şeklinde açıklanmaktadır. Tüzüğün üçüncü maddesinde de faaliyetleri, “Dernek, ilmi kongre, konferans, anket ve müsabakalar tertip etmek, vesikalar toplamak ve neşriyatta bulunmak gibi faaliyetler gösterir. İcabında Bakanlar Kurulu kararıyla mümasil çalışmalarda bulunan yerli ve milletlerarası müessese, dernek, üniversite ve kütüphanelerle muhabere ve münasebete geçer, ilmi temas ve mübadelelerde bulunur” şeklinde belirtilmiştir.

Bu derneğin 1960-1970’li yıllarda tercüme yoluyla siyaset bilimine kazandırmış oldukları yapıtların sadece listesini veriyoruz:

1.Woodrow WILSON, **Seçme Parçalar**,

2.Thomas JAFFERSON, **Seçme Parçalar,**

3. **Anayasa Üzerine Düşünceler:** Federalistlerin Makalelerinden Seçmeler,

4.Alex de TOCQUEVILLE, **Amerika'da Demokrasi,**

5.James BRYCE, **Amerikan Siyasî Rejimi**,

6.Henry B. MAYO, **Demokratik Teoriye Giriş**,

7.C.FREDRICH ve Z. BRZEZINSKI, **Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi**,

8.Seymaur M. LIPSET, **Siyasî İnsan**,

9.W. GELLHORN, **Amerikan Haklar** ,

10.Adam ULAM, **Bitmemiş Devrim**,

11.R. EMERSON, **Sömürgelerin Uluslaşması**,

12.D.KRECH ve R.S. CRUTCHFIELD, **Sosyal Psikoloji**,

13.K. R. POPPER, **Aç k Toplum ve Düşmanları:I Platon'un Büyüsü**,

14. K.R. POPPER, **Aç k Toplum ve Düşmanları:II Hegel ve Marx,**

15.G. SARTORI, **Demokrasi Teorisi,**

16.G. SABINE, **Siyasal Düşünüş Tarihi: I İlk ve Orta Çağlar,**

17.G. SABINE, **Siyasal Düşünüş Tarihi: II Yeni Çağ,**

18.G. SABINE, **Siyasal Düşünüş Tarihi: III Yakın Çağ**,

19. B. WOLFE, **Devrim Yolu Üç Kişi: Lenin – Troçki – Stalin**,

20. Juan J. LINZ, **Totaliter ve Otoriter Rejimler**,

1980'li yıllardan sonra Siyasi İlimler Türk Derneği'nin yayınları arasında bir duraklama görülmüştür. Bundan sonra 20 Şubat 1987 tarihinde kurulan Türkiye Demokrasi Vakfı ile bazı ortak yayınlar çıkarmışlardır. Bu yayınlardan bazıları;

1.Arend LIJPHART, **Çağdaş Demokrasiler: Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve**

Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri,

2.G. BINGHAM POWELL, **Çağdaş Demokrasiler: Katılma, İstikrar ve Şiddet,**

3. Robert A. DAHL, **Demokrasi ve Eleştirileri**,

4. Robert A. DAHL, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, bunların haricinde vakıf kendin yayınlarını da çıkarmaktadır. Ancak son yıllarda vakfın yayın faaliyetlerinde azalma olduğugörülmektedir.

Son yıllarda siyaset bilimine tercüme yoluyla katkıda bulunan kurumlardan birisi de Liberal Düşünce Topluluğu'dur. 26 Aralık 1992'de Ankara'da resmi olmayan bir şekilde kurulmuştur. Dernek olarak kuruluşunu ise, Nisan 1994'te tamamladı ve bu tarihten itibaren faaliyetlerine resmen başladı. Topluluğun amacı, çağdaş medeniyetin temelinde yatan fikri geleneklerin Türkiye'de tanıtılmasını sağlamak; piyasa ekonomisi, etik, özgürlük, insan hakları adalet, barış, eşitlik, hoşgörü, hürriyetçi demokrasi gibi insanların güven düzen ve refah içerisinde yaşamasını sağlayan değerlerin ve kurumların anlaşılmasına ve benimsenmesine yardımcı olacak çalışmalar yapmak; vatandaşlarımızın düşünme ve yargılama yeteneğini geliştirmek için başvurabilecekleri fikri, felsefi, emprik kaynakların oluşumuna katkıda bulunmak; dernek amaçlarına uygun araştırma ve inceleme faaliyetlerinde bulunan kimselere maddi ve manevi destek sağlamak ve buna benzer faaliyetlerde bulunmaktır. Bu amaçlar doğrultusunda Liberte yayınları çıkarılmaktadır. Özellikle liberal düşünce temelli, özgürlük, demokrasi, ifade özgürlüğü, sivil toplum, devlet, despotizm, Türkiye ve uluslararası ilişkilerle ilgili yapıtları tercüme yaptırarak siyaset bilimi alanına katkıda bulunmaktadırlar.

Yine sosyal bilimlerin bir özelliği olarak buradaki ayırım dönemlerini de bıçakla keser gibi bir tarihte bitirip diğer aşamaya geçilemeyeceğini belirtmekte yarar görmekteyiz. Örneğin özgün erli bilgileri kullanma aşamasında iken dahi tercüme yolu ile kazanılan bilgi aşaması devam etmektedir. Bu diğer ülkelerdeki siyaset bilimcilerin ürettikleri bilgilerden yararlanmanın kaçınılmaz sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özgün Yerli Bilgileri Kullanan Araştırmalar Aşaması

Özgün yerli bilgileri kullanma aşamasına yukarda verdiğimiz ders kitapları örneği ile devam edebiliriz.

Ahmet Taner KIŞLALI; "*Siyaset Bilimi*" isimli kitabını 1987 yılında hazırlamıştır (1992). Bu kitap bir giriş, üç ana bölüm ve dokuz alt bölümden oluşmaktadır. Kitap kendinden öncekilerden farklı olarak her ana bölüm veya alt bölümden sonra seçilmiş kaynakça vermektedir. Bu da bize siyaset bilimi ile ilgili artık yerli ve yabancı kaynakların çoğaldığını göstermektedir. Giriş "Siyaset Bilimi Nedir?" olarak belirlenmiştir. 17 sayfa olan bu giriş bölümünün sonunda bir genel kaynakça konulmuştur. Bu kaynakçada toplam (22) adet kaynak belirtilmiştir. Bunlardan (8) adeti yabancı dil kaynaktır. (14) adeti ise Türkçe kaynaktır. Türkçe kaynakların içerisinden sadece (5) adeti yabancı dilden Türkçe'ye çevrilen kaynaktır, geri kalan (9) adet Türkçe yazılmış kaynaktır. Örnek olarak verilen bu bölümde de görüldüğü gibi Türkçe kaynak oranı yabancı kaynak oranını geçmiştir. Aynı şekilde de Türkçe Kaynaklar içinde yerli kaynak sayısı tercüme kaynak sayısını geçmiştir.

İkinci bir örnek olarak da Ali ÖZTEKİN'in "*Siyaset Bilimine Giriş"* 1993 yılında hazırlanmış kitabını gösterebiliriz. Bu kitap da önceki kitap gibi bölümler şeklinde hazırlanarak (8) bölümden meydana gelmiştir. Her bölümün sonunda dipnot şeklinde kaynakça belirtilmiştir. Ayrıca kitabın sonuna genel bir kaynakça konmuştur (Öztekin, 1993: 264-269). Bu kaynakçada toplam (88) adet kaynak belirtilmiştir. Bunlardan (3) adeti yabancı dil kaynaktır. (85) adeti ise Türkçe kaynaktır. Türkçe kaynakların içerisinden sadece (4) adeti yabancı dilden Türkçe'ye çevrilen kaynaktır, geri kalan (81) adet Türkçe yazılmış kaynaktır. Bu örnek de göstermektedir ki, siya-

set bilimi "Özgün Yerli Bilgileri Kullanan Araştırmalar Aşaması"na geldiğini rahatlıkla belirtebiliriz.

Bu aşamada Türk Sosyal Bilimler Derneği (EK.6)'nin 1967'den itibaren yaptırmış olduğu; araştırmalar, bilimsel toplantılar, ulusal sosyal bilimler kongreleri (6 defa), Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi Sempozyumu ve yapmış oldukları yayınlar da "Özgün Yerli Bilgileri Kullanan Araştırmalar Aşaması"na dahil edilebilecek çalışmalardır (Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1996: 1-22).

Üniversitelerimizde özellikle sosyal bilimler enstitüleri bünyesinde yapılan tezler (EK.7), TODAİE bünyesinde yapılan KYUP tezleri de özgün bilgileri kullanma aşamalarına örneklerolarak verilebilir. Bu tezlerden bir çoğu kitap olarak basılarak okuyucuların yararına sunulmaktadır.

Ülkemizde siyasal bilimler kapsamına giren konular üzerinde araştırmalar yapan, yaptıran, konferanslar düzenleyen, yayınlar yapan kurumlar, akademik kurumlarla sınırlı değildir. Uzun yıllar varlığını sürdüren kuruluşlar arasında Dış Politika Enstitüsü, Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV), İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) adlı vakıflar bulunmaktadır (Turan, 1997: 190). Yine bunlara ilave olarak, Türk Demokrasi Vakfı (TDV), Konrat Adeneur Vakfı (KAV), Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) ve Liberal Düşünce Topluluğu'nun yaptırmış olduğu araştırmalar ve projeler örnek olarak verilebilir.

Türkiye Bilimler Akademisi (EK.8), Eylül 1993'te yürürlüğe giren 497 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kuruldu. Kurucu üyelerin başbakan tarafından atanması, ilk genel kurulun oluşturulması, Başkan ve Akademi Konseyi'nin seçilmesi, Başkanın atanması sonuçlandırıldıktan sonra Akademi, 7 Ocak 1994'te çalışmalarına başladı. TÜBA, yasası gereği, başbakana bağlı, tüzel kişiliği olan, bilimsel, idari, mali özerkliğe sahip bir kurumdur.

TÜBA'nin kuruluş amacı (497 Sayılı K.H.K. madde:1): "Türkiye'de tüm bilim alanlarında; araştırmaları, bilimci kişiliğini, araştırıcılığı özendirmek; bu alanlarda emeği geçenleri onurlandırmak; gençleri, bilim ve araştırma alanına yöneltmek; Türkiye'deki bilimcilerin ve araştırmacıların toplumsal statülerinin yükseltilmesi ve korunmasına çalışmak; Bilim ve araştırma standartlarının uluslararası düzeye çıkartılmasına yardım etmek"dir.

TÜBA'nin görevleri (497 Sayılı K.H.K. m:2): "bilimsel konularda ve bilimsel önceliklerin

saptanması amacıyla incelemeler ve danışmanlık yapmak; toplumda bilimsel yaklaşım ve

düşüncenin yayılmasını sağlamak; Hükümete, Türk bilimcileri ve araştırmacılarının toplumsal

statüleri, yaşam düzeyleri, gelirleri ve bu tür faaliyetlerin gereği olan özel kolaylık ve ayrıcalıklara ilişkin mevzuat değişiklikleri önermek; bilimin öneminin ülke kamuoyunca takdir ve kabulünü sağlamak ve bilim adamlığını özendirmek için ödüller vermek; yukarıda belirtilen amaçların gerçekleşmesi ve görevlerin yerine getirilebilmesi için her türlü faaliyette bulunmak"tır.

Ders Kitapları

Bir bilim dalı için ders kitapları olgun bir dönemi belirler. Bilim dalı ile ilgili temel kavramların ve kuramsal bilgilerin, özgün çalışmalardan elde edilen bilgilerle beraber ders kitaplarında yer almaya başlaması Türk Siyaset Bilimi açısından da önemli bir gelişme kaydetmiştir.

Ders Kitapları aşamasında saptayabildiğimiz örnekler, eskiden okutulmuş veya okutulmakta olan ders kitaplarıdır. Siyaset Bilimi bu aşamada da iyi bir durumdadır denebilir. Ayrıca bazı üniversitelerde, ders görevlilerinin kendi notları mevcut olup, ders kitabı olarak bastırılamamıştır. Burada ele aldığımız kitaplar Siyaset Bilimine giriş niteliğinde okutulankitaplardır.

Bu aşamaya içeriğinden bahsetmeden sadece örnekler vereceğiz: Bülent Daver'in *"Siyaset Bilimine Giriş"* (1993), Münci Kapani'nin "*Politika Bilimine Giriş"* (1983), İlter Turan'ın "*Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış"* (T. Y.), Ersin Kalaycıoğlu'nun *"Çağdaş Siyasal Bilim"* (1984), Cemil Oytay'ın *"Yükselen İstemler Karşısında Türk Siyasal Sistemi ve Kamu Bürokrasisi"* (1983) ile "*Siyaset Bilimi İncelemeleri*" (2003), Esat Çam'ın *"Siyaset Bilimine Giriş"* (1998), Ali Öztekin'in *"Siyaset Bilimine Giriş"* (1993), Ahmet Taner Kışlalı'nın "*Siyaset Bilimi (Giriş)*" (1992), Ali Yaşar Sarıbay'ın *"Siyasal Sosyoloji"* (1996) ve Süleyman Seyfi Öğün ile beraber hazırladıkları "*Politikbilim"* (1999), Nur Vergin'in "*Siyasetin Sosyolojisi"* (2003) ve Davut Dursun'un "Siyaset Bilimi" kitabı (2002) verilebilecek ilk örneklerdir.

Bütüncül Ders Kitabı

Bütüncül ders kitabı; ilgili olduğu bilim alanının konularını genel olarak kapsayan derskitaplarıdır. Sadece belli konuları ele alıp inceleyen ders kitaplarından farklıdır. Bir önceki başlıkta vermiş olduğumuz örneklerden bu gruba girenler de bulunmaktadır. Bu gruptaki kitaplar siyaset bilimi alanına giren konu başlıklarına daha çok yer vermişlerdir.

Bu aşamaya; Bülent Daver'in *"Siyaset Bilimine Giriş"* (1993); Esat Çam'ın *"Siyaset Bilimine Giriş"* (1998); Ali Öztekin'in *"Siyaset Bilimine Giriş"* (1993) kitapları akla ilk gelen örneklerdendir. Ayrıca Ahmet Taner Kışlalı'nın Prof. Dr. Nüvit Gerek tarafından editörlüğü yapılan ve Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları şeklinde 21 ünite olarak hazırlanan *"Siyaset Bilimi"* (1998) kitabı çok güzel bir örnektir. Son olarak Davut Dursun'un

"Siyaset Bilimi" kitabı (2002) da kapsadığı konular itibariyle bu gruba örnektir.

Uzman Öbeklerince Yazılan Ders Kitabı

Bu ders kitabının özelliği, ilgili olduğu bilim alanının çeşitli konularında yada bölümlerinde o konudaki uzman kimselere hazırlatılmasıdır. Bu gruba verebilecek fazla bir örneğimiz bulunmamaktadır. Sadece bir örnek saptaya bildik. Bu örnek Mümraz'er TÜRKÖNE'nin editörlüğünü yaptığı "Siyaset" (2003), kitabıdır. Kitapta editörle beraber 12 alan uzmanı görev almıştır. Kitap altı ana bölümden oluşmuştur. Bunlar; Siyaset Teorisi, İdeolojiler ve Sistemler, Siyasetin Toplumsal ve Kurumsal Boyutları, Siyasetin Güç Merkezleri, Çağdaş Siyasal Yönelimler ve son bölüm olarak da Siyasetin Küresel Boyutları'dır.

Editör tarafından kitabın siyaset bilimi konseptine yeni bir anlayış yerleştirmek iddiasında olduğu ifade edilmektedir. İçerik belirlenirken batıdaki siyaset kitaplarının gözden geçirildiği ve Türk siyasetinin konuları da göz ününe alınmıştır. Feminizm, Yeşil Siyaset, Küreselleşme, Ge-

lecekbilim, Modernite ve Postmodernite gibi konular, siyaset bilimi okuyucularının mutlaka bilgi sahibi olmaları gereken konular iken; Din ve Siyaset, Ordu ve Politika, Milliyetçilik gibi konular da Türkiye'de yaşamaktan dolayı bilgi sahibi olunması gereken konular olarak kitaba alınmıştır.

Bilimsel Dergi Makaleleri

Bilimsel dergiler hakemli ve hakemsiz olarak yayınlanmaktadırlar. Hakemsiz olanları bir yayın komisyonu yada yayın kurulu bulunmaktadır. Bu komisyon veya kurulun kendi değerlendirmelerine göre uygun buldukları yazıları yayınlamaktadırlar. Hakemli dergilerde ise; yayın işi ile uğraşanlar, kendilerine gelen makaleleri o alanda uzman veya yeterli gördükleri bilim adamlarına incelettirerek onlardan gelen olumlu raporlardan sonra yayınlamaktadırlar.

Bu aşamaya ilk önce *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisini* örnek olarak gösterebiliriz. Bu dergi araştırmacıların yararlanmaları için *Ankara Üniversitesi SBF DERGİSİ DİZİNİ (CİLT 1-46)* şeklinde bir kitapçıkta konularına ve yazar adlarına göre toplamıştır (Onaran, 1992).

İkinci örnek olarak İçişleri Bakanlığı tarafından 1928 yılından itibaren çıkarılan *Türk İdare Dergisi*'ni gösterebiliriz. Bu dergide de özellikle 1945'li yıllardan sonraki sayılarında siyaset bilimini ilgilendirecek, tercüme ve yerli makaleler ile siyasal partileri konu alan makaleler yayınlanmıştır. Tayfur ÖZŞEN 1928-1988 yılları arasında çıkan sayılarını konu ve yazar adlarına göre sınıflandırmıştır (Özşen,1988: 183-185). Daha sonraki (1987-2002) yıllar içinde 64 sayısında 983 adet yazı ve 358 yazar yer almış bulunmaktadır. Konu, makale ve yazar dizini şeklinde alfabetik ve kronolojik esaslara göre düzenlenmiştir. İçiileri Bakanlığı APKK başkanlığınca hazırlanarak bastırılmıştır (2003).

Başka bir örnek olarak; TODAİE tarafından 1968 yılından üç ayda bir çıkarılan "*Amme İdaresi Dergisi"* verilebilir. Bu dergi ağırlıklı olarak Kamu Yönetimi içerikli makaleler yayınlamakla beraber, siyaset bilimi ile ilgili makaleler de yayınlamaktadır. Genel anlamda bakıldığında ise, kamu yönetimi de siyaset bilimi içerisinde değerlendirilebilir. Mart 1968 ile Aralık 1980 tarihleri arasındaki 13 ciltin konu ve yazar adları dizini bulunmaktadır.

'İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi' ve '*İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*' belli aralıklarla bu konudaki yayınına devam etmektedir. Daha sonraları bünyesinde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bulunduran büyük üniversitelerin "Sosyal Bilimler Dergileri" de siyaset bilimi alan yayınına katkıda bulunmaktadırlar.

KAYNAKLAR

Abadan Yavuz (1942), Hukuk Başlangıcı ve Tarihi, İstanbul: Arkadaş Kitabevi.

Abadan Yavuz (1943), (Gözden Geçiren: Asistan Tarık Zafer TUNAYA),Hukuk Başlangıcı ve Tarihi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayınları no:15, İstanbul: Kenan Matbaası

Abadan Yavuz (1951), Türk Inkılâbı Tarihi Notları, Ankara: Ulus Basımevi.

Abadan Yavuz (1954), Hukuk Felsefesi, Ankara: AÜHF Yayını.

Abadan Yavuz (1959), Devlet Felsefesi Seçilmiş Okuma Parçaları, (Çevirenler: N.Abadan, B. Daver, M. Tuncay, Giriş ve Metin Açıklamaları: Y. Abadan), Ankara: AÜSBF Yayını.

Abadan Yavuz (1959), Türkiye'de Anayasa Gelişmelerine Bir Bakış, (Bahri Savcı ile), Ankara: AÜSBF Yayını.

Abadan Yavuz (1960), Inkılâp Tarihine Giriş, Ankara: Ajans Türk Matbaası.

Abadan Yavuz (1964), Mustafa Kemal ve Çetecilik, İstanbul: Varlık Yayınevi.

Abadan-Unat Nermin (1956), Halk Efkâr , Mefhumu ve Tesir Sahalar , Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları,

Abadan-Unat Nermin (1959), Bürokrasi, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları,

Abadan-Unat Nermin (1961), Türk Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyeti, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları,

Abadan-UNAT Nermin (1962), Federal Almanya'n n Siyasi Partileri, Ankara: T.O.D.A.İ.E. Yayınları,

Alkan Mehmet Ö. (1995), Prof. Bahri Savcı Kaynakçası, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 15

Arıstoteles (1983) , Politika, (Çeviren: Mete TUNCAY),İstanbul: Remzi Kitabevi,2.Basım

Çankaya Ali (1968/1969), Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, (Hazırlayan),

Cilt:1-8, Ankara: Mars Matbaası,

Daver Bülent (1955), Türkiye Cumhuriyeti'nde Laiklik, Ankara: AÜSBF Yay.

Dâver Bülent (1965), Siyaset Biliminde Temel Referanslar Bibliyografyası, Ankara: SBF yayını.

Daver Bülent (1969), Çağdaş Siyasal Doktrinler; Devletin Rolü, Ankara: Doğan Yayınevi,

Dâver Bülent, KIRARLI Metin, ŞENEL Alâattin, SUNAR İlkay (1973), Siyaset Biliminde Seçilmiş Eserler Bibliyografyası, Ankara: SBF Yayınları.

Daver Bülent (1983), Atatürk ve Sosyo-Politik Sistem Görüşü,.İstanbul: Eczacıbaşı Vakfı Yay.

Dâver Bülent (1993), Siyaset Bilimine Giriş, Ankara: Siyasal Kitabevi, 5.Baskı.

Eroğul Cem (1970): Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi, Ankara,

Has Hacip Yusuf (1996), Kutadgu Bilig, (Uyarlayan:Fikri S LAHTARO[LU), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kahveci Niyazi (1996), İslâm Siyaset Düiüncesi (XV. Asra Kadar), Ankara: TDV Yayınları.

Kalaycıoğlu Ersin (1983) , Karşılaştırmalı Siyasal Katılma Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme, İstanbul: İÜSBF Yayın No:10.

Kalaycıoğlu Ersin (1984) , Çağdaş Siyasal Bilim, İstanbul: Beta Yayınları.

Kalaycıoğlu Ersin – SARIBAY Yaşar (Derleme) (1986) , Türk Siyasal Hayatının Gelişimi, İstanbul: Beta Yay.

Kalaycıoğlu Ersin – SARIBAY Yaşar (Derleme) (2000) , Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, İstanbul, Alfa Yay.

Kalaycıoğlu Ersin (2000) , "Tarık Zafer Tunaya: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Siyasal

Kurumlar ve Çağdaşlaşma", s.111-119, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl:3, Sayı:12, Ankara.

Kapani Münci (1983) , Politika Bilimine Giriş, Ankara: AÜHF Yayınları No:468.

Kapani Münci (1981), Kamu Hürriyetleri, Ankara: AÜHF Yayınları No:453, Yenilenmiş 6. Baskı.

Kapani Münci (1979), Siyasal Partiler, Ankara: Sevinç Matbaası, Üçüncü Basım.

Kapani Münci (1991), İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Yenilenmiş 2. Bask_..

Kaplan Yaşar (1997) , Siyaset Bilinci, İstanbul: Denge Yayınları

Karpat Kemal H. (1962), Türk Edebiyatında Sosyal Konular, İstanbul: Varlık Yayınları,.

Karpat Kemal (1971), "Siyasi İlimler Araştırmaları",s.67- , Türkiye'de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi, Ankara..

Kartal Kemal (1986) , "Yorum: Türkiye'de Kent Araştırmaları", Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay.

Kartal Kemal (1999) , "1999'luları Uğurlama Yazısı",s.191-199, Malatya: İ.Ü.İİBF.Yıllık,

Kışlalı A. Taner (1974), Kamu Yönetimi Öğrenci Ayaklanmaları Bilgi Yayınevi, Ankara,

Kışlalı A. Taner (1987), Siyaset Bilimi A.Ü.Bas.Yay.Yük.Ok.Yay.,Ankara,

Kışlalı A. Taner (1991), Siyasal Sistemler İmge Kitabevi Yay.,Ankara,

Kışlalı A. Taner (1992) , Siyaset Bilimi, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 3.Baskı.

Kışlalı A. Taner (1993), Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, Ankara: İmge Kitabevi.

Kışlalı A. Taner (1993), Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği İmge Kitabevi Yay., Ankara,

Kışlalı A. Taner (1995), Seçimsiz Demokrasi Çağdaş Yay.,İstanbul,

Kışlalı Ahmet Taner (1998), Siyaset Bilimi, (Editör:Nüvit GEREK), Eskişehir: Anadolu

Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:534.

Mıhçıoğlu Cemal (1988), Türkiye'de Çağdaş Kamu Yönetimi Öğretiminin Başlangıç

Yılları, Ankara: AÜSBF Yayınları:568.

Nizamülmülk (1987): Siyasetnâme, (Nurettin BAYBUTLUGİL), İstanbul, Dergah Yayınları.

Özbudun Ergun (2000), Contemporary Turkish Politics: Challenges to Democratic

Consolidation, Lynne Riener Press, Boulder and London.

Öztekin Ali (1993), Siyaset Bilimine Giriş, Malatya.

Sarıbay Ali Yaşar (2003), Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam, stanbul: Alfa Yayınları, 4.b. 343

Sarıbay Ali Yaşar (2001) Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji, Alfa: İstanbul, 3.b.

Sarıbay Ali Yaiar (Ersin Kalaycıoğlu ile) (2000), Türkiye'de Politik Değişme ve Modernleşme, İstanbul: Alfa.

Sarıbay Ali Yaşar (Fuat Keyman ile) (2000), Global/Yerel Eksende Türkiye, İstanbul:Alfa.

Sarıbay Ali Yaşar (2000), Kamusal Alan,Diyalojik Demokrasi,Sivil İtiraz, İstanbul:Alfa.

Sarıbay Ali Yaşar (Süleyman Seyfi Öğün ile) (1999), Politikbilim, İstanbul: Alfa.

Sarıbay A. Yaşar (1996) , Siyasal Sosyoloji, Bursa: Uludağ Ünv. Güç. Vakfı Yay.

Savcı Bahri (1981), Atatürk ve Çağdaş Türkiye, İstanbul: VarlıkYayınları,

Savcı Bahri (1963), Demokrasimiz Üzerine Düşünceler, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları,

Savcı Bahri (1968), Hürriyetler Üzerine Düşünceler, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası,

Savcı Bahri (1953), İnsan Hakları (Kanunilik Yolu ile Korunması), Ankara: A.Ü.S.B.F.

Yayınları,

Savcı Bahri (1959), Türkiye'de Anayasa Gelişmelerine Bir Bakış (Prof. Dr. Yavuz Abadan ile beraber): Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları,

Savcı Bahri (1959), Türkiye'de İnsan Haklarının Gelişimi, Ankara: B.M. İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Sağlama Koruma Türk Kurumu,

Savcı Bahri (1980), Yaşam Hakkı ve Boyutlar , Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları,

Savcı Bahri (1960), Yeni Fransız Anayasası Üzerine Bir Seminer (Doç. Dr. Fahir Armaoğlu ve Dr. Bülent Daver ile beraber), Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.

Tocquevılle Alexis De (1994) , Amerika'da Demokrasi, (Çevirenler: İhsan SEZAL – Fatoş DİLBER), Ankara: Yetkin Yayınları,

Toprak Zafer (1992), "Tark Zafer Tunaya'nın Ardında", Tarih ve Demokrasi Tarık Zafer

Tunaya'ya Armağan, (Hazırlayan: Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği, İstanbul: Cem yayınevi, 1992)

Tunaya T. Zafer: Gözden Geçiren (1943), ABADAN Yavuz , Hukuk Başlangıcı ve Tarihi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayınları no:15, İstanbul: Kenan Matbaası.

Tunaya T. Zafer (1946), Müessese Teorisinde Fikir Unsuru ve Baz Hususiyetleri, İstanbul: Teksir, Basılmamış Doktora Tezi.

Tunaya T. Zafer (1946-1947), Ord. Prof. Charles CROZAT, Çeviri: Büyük Fransız

İhtilâli'nin Âmme Hukuku, İstanbul: Teksir, Basılmamış Ders Notu.

Tunaya T. Zafer (1966), Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku, İstanbul: Sulhi Garan

Matbaası.

Tunaya T. Zafer (2001), Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) Kanun- Esasî ve

Meşrutiyet Dönemi, Editör:Erol Şadi ERDİNÇ, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayını, 2. Baskı-sı:2003.

Türöne Mümtaz’er (2003), “Seçkinler ve Aydınlar”, Siyaset, (Editör:Mümtaz’er

Türköne), Ankara: Lotus Yayınevi:7.

Türköne Mümtaz’er (2003), Siyaset, (Editör), Ankara: Lotus Yayınevi:7.

Türk Sosyal Bilimler Derneği (1986),Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının

Gelişimi, (Der:Sevil ATAUZ), Ankara, Türk sosyal Bilimler Der.Yayını.

Türk Sosyal Bilimler Derneği (1995), 4. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi 1-3 Kasım 1995, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Der.Yayını.

Türk Sosyal Bilimler Derneği (1997), 5. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi 12-14 Kasım 1997, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Der.Yayını.

Türk Sosyal Bilimler Derneği (1999), 6. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi 17-19 Kasım 1999, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Der.Yayını.

Türk Sosyal Bilimler Derneği 1967-1996, (1996), (Broşür), Ankara.

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1989 Yıllığı :7.